

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Finanční gramotnost

Financial literacy

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Autorka:

Zuzana Stárková

2011

Děkuji paní profesorce PhDr. Beátě Krahulcové, CSc. za odborné vedení práce a cenné rady. Dále děkuji Poradně při finanční tísní, která mi umožnila získat praktické zkušenosti ke své práci.

Také děkuji svému příteli a celé své rodině, za podporu a trpělivost.

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Finanční gramotnost napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 30.3.2011

Zuzana Stárková

Anotace

Tématem této práce je finanční gramotnost, konkrétně otázka toho, jak jsou na tom s úrovní finanční gramotnosti občané České republiky a jaké jsou v dnešní době hlavní důsledky finanční ngramotnosti.

Úvodní část se zabývá rozdělením finanční gramotnosti, jejími příčinami a důsledky a dále se zabývá finanční gramotností z pohledu sociálního a z pohledu psychického. Poslední kapitoly jsou věnovány problematice osobního bankrotu a insolvenčního zákona.

Práce je zakončena názornou praktickou kazuistikou zadlužené rodiny.

Klíčová slova: Finanční gramotnost, Finanční vzdělávání, Rodinné finance, Bankovníctví, Zadluženost, Exekuce, Insolvenční zákon, Sociální a právní poradenství

Annotation

Main Theme of the thesis is financial literacy, especially its level among the citizens of the Czech Republic. It concerns also with main consequences of insufficient financial knowledge of Czech citizens nowadays.

First part of the thesis deals with definition of financial literacy, its causes and consequences. Further, it covers social and psychological aspects of financial literacy. Last chapters are devoted to the topics of personal bankruptcy and insolvency act.

The thesis is finished with a casuistry of an indebted family.

Key words: Financial literacy, Financial education, Family finance, Banking, Indebtedness, Execution, Insolvency act, Social and legal counselling

Obsah

Úvod.....	7
1 Finanční gramotnost jako pojem a rozdělení finanční gramotnosti.....	9
1.1 Definice	9
1.2 Zařazení finanční gramotnosti a její další rozdělení	10
1.2.1 Složky finanční gramotnosti	11
1.2.2 Pojem pouze ekonomický?	12
2 Příčiny a důsledky finanční negramotnosti, pohled do minulosti.....	14
2.1 Jednotlivé příčiny finanční negramotnosti	14
2.1.1 Rodina jako základ.....	14
2.1.2 Čtenářská negramotnost.....	16
2.1.3 Příliš rychlý vývoj společnosti.....	16
2.1.4 Patologie jako příčina.....	16
2.2 Důsledek finanční negramotnosti.....	17
2.2.1 Platební karty a bankovní účty.....	17
2.2.2 Bankovní a nebankovní sektor.....	19
2.3 Půjčky v minulosti.....	20
3 Otázka zadluženosti jako otázka sociální.....	23
3.1 Bankéř nebo sociální pracovník?	23
3.2 Mít, či nemít?	24
3.2.1 Být zodpovědný	25
3.2.2 Kontrola výdajů.....	25
3.3 Důvěřivost se nevyplácí	26
3.4 Být dlužníkem	26
3.4.1 Senioři	27
3.4.2 Závislosti a jejich důsledky.....	28
3.4.3 Fyzické a psychické zdraví	29

4	Otázka zadluženosti jako otázka psychologická.....	31
4.1	Krizový stav	31
4.2	Emoce, strach a stres	32
5	Úroveň finanční gramotnosti občanů České republiky	35
5.1	Postupující kroky ke změně	35
5.2	Měření finanční gramotnosti v roce 2007 a v roce 2010	36
5.3	Způsob dosažení cíle zlepšení finanční gramotnosti	38
5.3.1	System budování gramotnosti na základních a středních školách	39
5.3.2	Další vzdělávání	39
6	Exekuce, exekutoři a soudy	41
6.1	Soudy versus exekuce	41
6.2	Exekuce v praxi.....	42
6.3	Doporučení.....	43
7	Insolvence a insolvenční řízení	45
7.1	Základní pojmy	45
7.2	Podmínky k podání žádosti o oddlužení	46
7.3	Žádost o oddlužení v praxi.....	47
8	Kazuistika.....	50
	Závěr	52
	Literatura.....	55
	Přílohy	56

Úvod

Hlavním tématem mé bakalářské práce je finanční gramotnost. Velmi pragmaticky můžeme pojem vysvětlit, jako schopnost spravovat své finance. Finanční gramotnost spadá do oblasti ekonomické gramotnosti a souvisí s celou řadou dalších oblastí. Souvisí s gramotností čtenářskou, souvisí se schopností orientovat se v nových výrobcích, v nově užívaných postupech, souvisí s gramotností obecně, tedy se schopností člověka porozumět a pochopit nové věci, které se kolem nás neustále vyvíjejí.

Já jsem se zaměřila na finanční gramotnost, jako na současný aktuální problém dnešní společnosti. Především jako na příčinu zadlužování jednotlivců i rodin a následné sociální vyloučení. Začátek práce je věnován vymezením pojmu a definici, na které se shodlo několik institucí, v čele s Ministerstvem financí České republiky. Problém finanční negramotnosti vysvětluji z několika pohledů. Z pohledu ekonomického, z pohledu sociálního a z pohledu psychického. Cílem mé práce je vysvětlit vzájemnou propojenost těchto tří oblastí. Finanční gramotnost je „spojkou“ mezi oblastí ekonomickou a oblastí psychosociální. A právě proto si myslím, že schopností sociálního pracovníka by měla být také schopnost, poskytnout odborné finanční poradenství svým klientům. Po vysvětlení pojmů z hlediska ekonomického, popisuji nejčastější příčiny a následné důsledky finanční negramotnosti. Vymezuji několik rizikových skupin, na které je potřeba se zaměřit, protože v nich se s danou problematikou setkáme téměř vždy. V další kapitole se věnuji problematice zadlužení z hlediska prožívání. Člověk se může dostat do různých psychicky zátěžových situací a ne každý zvládá problémy stejným způsobem. Pokud chceme pomáhat lidem, kteří se dostali do finančních problémů, musíme také vědět, co prožívají a jak jsou schopni psychicky k danému problému přistupovat. Zabývám se ve své práci také kapitolou, jak k dané problematice přistupuje stát a vláda a jaké navrhuji možnosti v řešení problematiky finanční negramotnosti. V posledních kapitolách seznamuji s pojmy exekuce a insolvence. Exekuce, jako součást procesu, kterým zadlužený člověk, který se dostal do platební neschopnosti, prochází. A insolvence, osobní bankrot, jako možné řešení zdánlivě neřešitelné situace a možnost člověka, postavit se opět na vlastní nohy.

I přesto, že mám kapitoly rozdělené do tří vymezených oblastí, tedy oblasti ekonomické, oblasti sociální a oblasti psychické, není v daných kapitolách striktně

popisována pouze problematika z dané oblasti. Je jasná a viditelná propojenost ekonomie, sociologie a psychiky člověka v problematice finanční (ne)gramotnosti a zadluženosti. Program sociálních pracovníků v této problematice by podle mě měl zajišťovat především informovanost různých cílových skupin o možnostech, jak předcházet sociálním krizím a sociálnímu vyloučení, osoby postižené sociálním vyloučením v důsledku předluženosti pak aktivizovat k včasnému řešení krizové situace a schopnost poskytnout odborné sociální a právní poradenství v dané oblasti.

1 Finanční gramotnost jako pojem a rozdělení finanční gramotnosti

Co konkrétně si máme představit pod pojmem finanční gramotnost? Přesně vymezená definice objasňuje daný pojem a vysvětluje jeho význam pro finanční chování každého občana. Kapitola popisuje rozdělení finanční gramotnosti a vysvětluje pojem z hlediska ekonomického. Definice finanční gramotnosti vznikla na základě spolupráce rezortů Ministerstva financí, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva práce a sociálních věcí a České národní banky.

1.1 Definice

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktivit a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“ (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010, s. 11)

Definice finanční gramotnosti vznikla na základě požadavku ucelenosti a jednoty informací k danému tématu. Slouží také jako východisko Standardů finanční gramotnosti. „Standardem finanční gramotnosti se rozumí ideální úroveň finanční gramotnosti pro různé cílové skupiny, respektive cílový stav finančního vzdělávání pro různé stupně vzdělání. Tyto následně slouží jako východisko při tvorbě konkrétních vzdělávacích programů a aktivit směřujících k rozvoji a zvyšování úrovně finančního vzdělávání žáků a dospělé populace. Standardy finanční gramotnosti představují také kritérium pro měření úrovně finanční gramotnosti.“ (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010, s. 11)

Na finanční gramotnost pohlížíme ve dvou základních rovinách. První rovinu tvoří finanční nástroje a jejich fungování, ve druhé rovině jde o smysluplné využívání těchto nástrojů. Čím dříve se naučíme plánovat své finance, tím větší budeme mít prostor pro uskutečnění svých cílů. Všichni víme, že na prvním místě na našem žebříčku hodnot stojí zdraví. Ale hovoříme-li o finanční gramotnosti a o penězích z hlediska plnohodnotného života, dovolila bych si postavit peníze na místo druhé. A

nemyslím tím peníze ve smyslu tučného konta v bance, ale přesněji spíše pořádek v peněžích, který nám umožňuje žít finančně vyrovnaný život.

1.2 Zařazení finanční gramotnosti a její další rozdělení

Finanční gramotnost spadá jako specializovaná oblast do oblasti širší, oblasti ekonomické gramotnosti. „Ekonomická gramotnost obsahuje znalosti a dovednosti daného hospodářského prostředí nutné pro zvládnutí osobního i profesního života v různých funkcích, v nichž jedinec v tržní ekonomice současně působí. Ve funkcích spotřebitele, zákazníka, výrobce, zaměstnance, zaměstnavatele, či obchodníka.“ (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010, s. 12). Ekonomicky gramotný občan se dokáže orientovat na trhu pracovních příležitostí, dokáže si zajistit příjem a sám rozhodovat o svých výdajích.

Nedílnou součástí finanční gramotnosti jsou také makroekonomické aspekty a daňová oblast. Makroekonomickými aspekty rozumíme zejména orientaci v základních pojmech ekonomiky a jejich porozumění. Mezi makroekonomické aspekty patří inflace, hrubý domácí produkt, úroková míra a další. „Inflace je projev ekonomické rovnováhy, jehož zevním znakem je růst cenové hladiny. Mezi lidmi vyvolává inflace negativní postoj. S inflací je spojena nesprávná domněnka, že pokud rostou ceny, lidé si pak mohou kupovat méně zboží. Inflace ale zvyšuje nejen ceny zboží a služeb, ale všechny ceny, jako jsou mzdy, důchody, nájemné. Pokud dojde k růstu inflace, vydělávají dlužníci, vlastníci firem, či nájemníci. Vydělávají lidé, kteří platí, na úkor těch, kterým je placeno. Proto vyvolává inflace v lidech spíše napětí.“ (NOVESKÝ, 2009, s. 285)

Druhou nedílnou součástí finanční gramotnosti jsem označila daňovou oblast. Každý občan by měl mít základní povědomí o daňovém systému, pravidelně odvádět nejrůznější typy daní a tím se chovat finančně zodpovědně. „Daňový systém je souhrn všech daní, které se na daném území, zpravidla státním, vybírají a tvoří důležitý zdroj příjmů státního rozpočtu.“ (WAWROSZ, 2007, s. 23). Myslím si, že by mělo být povinné, aby si každý člověk sám vyřizoval daňové přiznání a ne, jak je tomu dnes, kdy většinou podávají daňové přiznání zaměstnavatelé za své zaměstnance. Není to nic složitého a pokud bude člověk nucen vyplňovat jej sám, uvidí najednou různé poplatky, za co platí a jaké částky. Může být i svým způsobem motivován. Například, když uvidí, že pokud bude zvyšovat při práci své vzdělání, stát mu podstatnou částku na daních uleví a pro některé občany to může znamenat rozhodující vliv, zda si platit studium

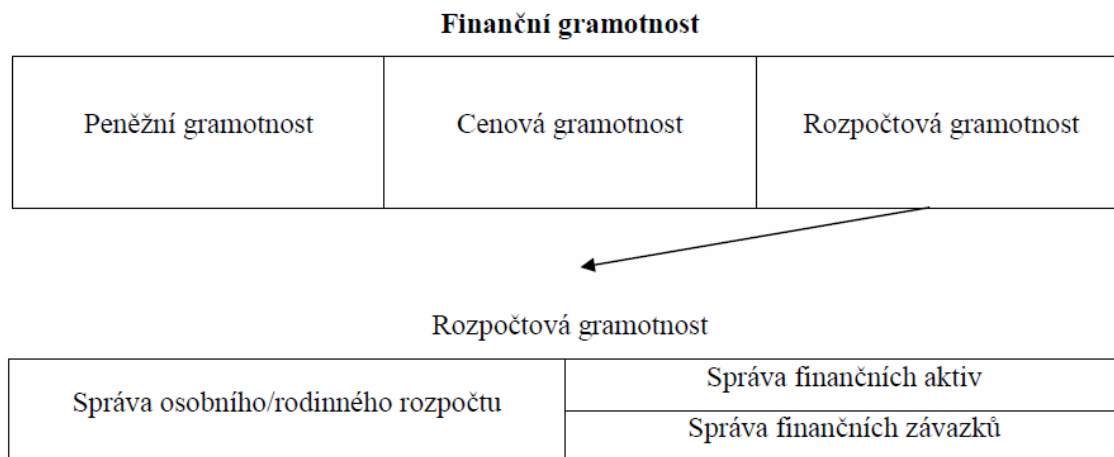
nebo ne. Vyplnění daňového přiznání by bylo podle mě takovou každoroční stručnou maturitou finanční gramotnosti. Makroekonomické aspekty a daně tvoří významné podíly na finančních zdrojích jednotlivců a domácností a mají významný podíl v peněžním toku. (cash flow)¹

„Ekonomická gramotnost obsahuje finanční gramotnost jako nástroj pro formování znalostí, dovedností a hodnotových postojů, které by měl každý občan znát, aby se v současné společnosti dokázal uplatnit.“ (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010, s. 12)

1.2.1 Složky finanční gramotnosti

Finanční gramotnost dále můžeme rozdělit na tři dílčí složky, a to gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou. Schematický přehled tohoto dělení vyjadřuje následující obrázek.

Obrázek č. 1 Složky finanční gramotnosti (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010)

Dle Národní strategie, kterou vypracovalo Ministerstvo financí České republiky, jsou jednotlivé složky definovány následovně:

„**Peněžní gramotnost** představují kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu

¹ Cash flow představuje peněžní tok, rozdíl mezi příjmy a výdaji finančních prostředků (WAWROSZ, 2007)

určených. Účet v bance se stal naprosto běžnou samozřejmostí a schopnost vést si v bance účet spadá do peněžní gramotnosti.

Cenovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci. Porozumění principu „ceny peněz“ v čase a porozumění cenám finančních nástrojů a služeb v podobě poplatků a úrokových sazeb. (Čili makroekonomické aspekty, viz výše).

Rozpočtovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu vlastního rozpočtu, (schopnost vést rozpočet, stanovovat finanční cíle). Rozpočet si můžeme představit jako souhrn příjmů a výdajů jedince, či celé domácnosti za určité období. O rozpočtu platí, že příjmy mohou být větší než výdaje, tj. vzniká přebytek rozpočtu, nebo jsou příjmy menší než výdaje, tj. vzniká schodek (deficit) rozpočtu. (NOVESKÝ 2009, s. 336). Díky vedenému rozpočtu máme o příjmech a výdajích přehled a můžeme tak lépe narazit na problematická místa. Rozpočtová gramotnost ještě zahrnuje dvě specializované složky: **správu finančních aktivit** (vklady, investice a pojištění) a **správu finančních závazků** (úvěry a leasingy). Znalost obou složek představuje dobrou orientaci v nabízených finančních produktech a službách, schopnost je mezi sebou navzájem porovnávat a vybrat tu nejlepší, vzhledem ke své aktuální životní situaci.“ (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010, s. 12)

S finanční gramotností navíc ještě souvisí pojmy **gramotnost numerická**, která se týká finančních numerických úkonů, **gramotnost informační**, tedy schopnost vyhodnocovat podstatné informace v textu a **gramotnost právní**, schopnost orientovat se ve svých právech a povinnostech a v případě potřeby vědět, kde vyhledat pomoc.

1.2.2 Pojem pouze ekonomický?

Na začátek uvádím více informace z oblasti ekonomické a to z toho důvodu, že se jedná o pojmy, se kterými se v našem životě běžně setkáváme, a finanční vzdělání občanů, navzájem propojuje oblast ekonomickou s oblastí psychosociální.

Mnoho lidí si myslí, že orientace na finančním trhu spadá převážně do kompetencí a znalostí ekonomů či pracovníků s finančními produkty. Pravdou však je, že dané pojmy by měl znát každý z nás. Každý občan České republiky by měl mít základní přehled nejen o své finanční situaci, ale i o finanční situaci na trhu. Finanční

gramotnost není pouze pojem ekonomický, ale v dnešní době převážně sociologický a sociálně psychický.

Rozsah klasické gramotnosti v naší zemi již nestačí a v důsledku vývoje společnosti je potřeba znát další gramotnosti, jako i finanční gramotnost. Dnes nám už nestačí pouze umět číst a psát. Znalost základních pojmů v ekonomice nám poté umožňuje pracovat se svými finančními možnostmi.

Osvojení-si základů finanční gramotnosti nám pomůže při hledání odpovědí na otázky, které bychom si měli umět pokládat a hlavně na ně dokázat odpovídat. Zda si mohu dovolit koupit určitou věc, zda si mohu pořídit půjčku. Co přesně pro mne půjčka znamená? Budu schopen ji splácet? Jsem připraven na alternativní řešení v případě nenadálé situace?

V opačném případě se může stát, že se člověk snadno dostane do tíživé finanční situace. Zadlužený člověk je pod obrovským tlakem, zadluženost ovlivňuje nejen jeho materiální stránku, ale také život ostatních členů rodiny. Zadluženost má velký dopad také na psychiku člověka a na mezilidské vztahy.

2 Příčiny a důsledky finanční negramotnosti, pohled do minulosti

Hlavní příčinou finanční negramotnosti je chybějící vzdělání v dané oblasti a neinformovanost. Existují jednotlivé skupiny obyvatel, které jsou z různých důvodů finančně zaostalí a negramotní. Vliv na jejich vzdělání ve finanční oblasti má celá řada faktorů. Prostředí, ve kterém žijí, sociální role, kterou zastávají, jejich zaměstnání, zdravotní stav a další. Také ale existují lidé, jejichž prostředí na ně působí pozitivně, ale současný vývoj společnosti je tak rychlý, že se nedokáží v novém a novém přísunu informací orientovat. U finanční negramotnosti jsou příčiny různé, důsledky pak ve většině případů stejné, ve všech případech pro člověka velmi stresující.

Finanční (ne)gramotnost se projevuje převážně při správě našich financí. Nedostatek informací při uzavírání půjček a úvěrů, vede k problémům zadluženosti, která může vést až k sociálnímu vyloučení.

Finanční (ne)gramotnost je dána také ekonomickou situací a ekonomická situace souvisí se situací politickou. Problémy orientovat se ve finančních službách mají pravděpodobně kořeny už v minulosti a souvisí s politickou minulostí České republiky.

2.1 Jednotlivé příčiny finanční negramotnosti

Mezi příčiny negramotnosti, můžeme zařadit rodinu, jako instituci, negramotnost čtenářskou, rychlý vývoj společnosti, nebo také patologické situace. Příčiny jsou různé a u jednoho člověka může být příčinou něco úplně jiného, než u druhého. Obecně bych však shrnula několik možných příčin finanční negramotnosti.

2.1.1 Rodina jako základ

Každý člověk je jako samostatná jednotka ve svém životě ovlivňován dvěma typy faktorů. Faktory vnějšími a faktory vnitřními.

Mezi vnitřní faktory patří naše psychika a prožívání. Ale také výživa, zdraví, fyzická aktivita, nebo dostatek spánku a relaxace. Mezi faktory vnější patří vnější prostředí, které nás obklopuje. Rodina, zaměstnání, vzdělávání, ale také čistota ovzduší a životní prostředí. Nejdůležitějším vnějším faktorem, který nás ovlivňuje, je rodina. Rodinu vnímám jako základ, ze kterého se vyvíjíme v plnohodnotného člověka. Dle

Oldřicha Matouška, rodina byla a je základní jednotkou všech lidských společností. V knize Sociální práce v praxi, v kapitole práce s rodinou, popisuje význam výchovy dítěte v rodině. Při pokusech nahradit rodinu nějakou jinou výchovnou institucí, se ukázala rodina vzhledem k výchově dítěte nenahraditelná.

„Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí a dítě nemůže získat základní pocit jistoty bez jistoty v blízkých lidech. Dítě si nemůže osvojit žádoucí dovednosti, postoje a hodnotovou orientaci, aniž by nebylo vystaveno trvalému působení angažovaných dospělých pečovatelů.“ (MATOUŠEK, 2005, s. 183)

V dřívějších dobách znamenala rodina významný zdroj podpory, kterou v dnešní společnosti přebíral na sebe stát. I v současné společnosti je rodina a blízcí velkou podporou při tom, když se dostane člověk do nesnází. V zemích, jako je Rakousko a Německo byla tradice silných rodin udržena a podpořena daňovou a sociální politikou

V rodině samotné vidím naprostý základ gramotnosti. Nejen gramotnosti finanční, ale vzhledem ke zvolenému tématu mám na mysli především finanční gramotnost. Rodina u malého dítěte splňuje nejdříve nejdůležitější potřeby, potřeby fyziologické a potřebu bezpečí. Dle teorie potřeb podle Maslowa², nastupuje po základních potřebách potřeba sociálního statutu, uznání a seberealizace. Důležitým faktorem ve výchově je vychování v samostatného, zodpovědného člověka.

Je důležité, aby rodiče vedli své děti od útlého věku k odpovědnosti ke svému životu. Finanční odpovědnost má základy právě v rodině. Podle toho, v jaké rodině člověk vyrůstá, a jak je veden, stane se z něj buď člověk za sebe a svůj život odpovědný, nebo naopak člověk, který parazituje na sociálním zabezpečení od státu a není schopen, ani ochoten svou situaci měnit. Nestačí jen plnit fyziologické potřeby dítěte, musíme pracovat také na jeho osobnosti a charakteru. Co se týká finanční gramotnosti, měli by rodiče své děti naučit s penězi hospodařit od útlého věku. Děti by měli znát cenu peněz a měli by se pomalu, ale jistě, učit orientaci ve finanční oblasti.

Co se v mládí naučíš.....

² Abraham Maslow sestavil pyramidu potřeb každého jedince, kde základ pyramidy tvoří fyziologické potřeby a vrch pyramidy tvoří uznání a seberealizace

2.1.2 Čtenářská negramotnost

Velmi úzce s finanční (ne)gramotností souvisí čtenářská negramotnost. Jedná se o neschopnost porozumět dlouhým a odborným textům, či specializovaným a konkrétním smlouvám. Nejedná se o neschopnost číst a znát abecedu. Smlouvy, které podepisujeme v bankách, smlouvy, kterými se zavazujeme telefonním operátorům, úřední dokumenty, dokumenty při prodeji nemovitosti, ale také třeba jen faktury za zakoupené zboží, tohle všechno jsou písemnosti, které pro většinu lidí představují tak trochu hádanku. Písemnosti tohoto typu jsou formulované právním a odborným způsobem do takové míry, že spouště věcí, běžný občan nerozumí. Vyskytují se v nich různé odborné pojmy a názvy, které v nás vyvolávají spoustu otázek a logicky jsou pro většinu lidí překážkou pro zodpovědné uzavírání dohod a obchodů, tedy pro zodpovědné finanční chování. Celá řada lidí bohužel určitým věcem v těchto listinách pozornost nevěnuje. Ať už proto, že jim nerozumí a tak se jim nezdají důležité, nebo z důvodu přehlédnutí. Je potřeba každý dokument, který člověk stvrzuje svým podpisem, pořádně prostudovat a být si naprosto jistí tím, že víme, co přesně podepisujeme a k čemu přesně se zavazujeme. Čtenářská (ne)gramotnost je tedy v řetězci příčin, které vedou k (ne)gramotnosti finanční.

2.1.3 Příliš rychlý vývoj společnosti

Například u starších lidí bývá příčinou rychle se vyvíjející společnost. I lidé mladší leckdy nestíhají vývoj nových produktů a služeb. Člověk musí být dnes stále v pozoru, aby se dokázal v neustálých změnách a pokroku orientovat. U starších lidí, seniorů, to bývá logicky problém. Stejně tak lidé, žijící na malých vesnicích, nemají dostatek informací a ani netuší, jaké všechny možnosti by mohli využít. Síla pokroku táhne převážně ve městech a lidé, kteří žijí mimo města a nemají dostupnost k informacím ve větší míře, jsou určitým způsobem finančně zaostalí. Neinformovanost je tedy jednou z dalších příčin finanční negramotnosti

2.1.4 Patologie jako příčina

U lidí závislých na alkoholu, či jiných návykových látkách jsou příčinami negramotnosti právě jejich patologické závislosti. Nebo naopak lidé, kteří v důsledku negramotnosti podlehli zadlužení a dostali se do tíživé finanční situace, situaci nezvládli

a začali ji řešit útekem k návykovým látkám. Jasný příklad toho, že problematika finanční negramotnosti je začarovaný kruh, ze kterého se těžce dostává.

Potom stres, finanční problémy a psychický tlak je dostává do situace sociálního vylučování z běžného života většinové společnosti. „Sociální vyloučení je proces vylučování jedinců či skupin obyvatelstva ze sociálního, ekonomického a kulturního života společnosti, v důsledku nedostatečného přístupu k rozdělovanému bohatství, či k jiným zdrojům ve společnosti. K základním zdrojům společnosti patří: zaměstnání, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana.“ (NOVESKÝ, 2009, s. 65).

2.2 Důsledek finanční negramotnosti

Hlavním důsledkem finanční negramotnosti je v dnešní době nezodpovědné zadlužování a předlužení obyvatel. Jaký je rozdíl v obou pojmech?

O zadluženosti hovoříme ve chvíli, kdy se rozhodneme a uzavřeme nějaký úvěr, půjčku, či hypotéku. Jakmile splácíme určitý dluh, dostáváme se do sekce – zadluženost.

Předlužení je na rozdíl od zadlužení stav, kdy člověk není schopen plnit své finanční závazky. Z důvodu, kdy se člověk nezodpovědně zadlužil, a nastala nenadálá situace, se kterou ve své finanční rezervě nepočítal, nebo se jedná o sociálně znevýhodněné jedince, či skupiny obyvatelstva, kteří se s problémem předlužení potýkají.

Finanční negramotnost, tedy jakási neorientovanost a neznalost svých finančních možností, způsobuje velké problémy převážně v bankovníctví.

2.2.1 Platební karty a bankovní účty

Dokážeme vyjmenovat všechny typy účtů, které nám dnešní banky nabízí? Běžný účet, běžný účet v cizí měně, dodatkový běžný účet (například pro dítě), termínovaný vklad, spořicí účet, úvěrový účet.

Budu konkrétní. Dnes už má každý z nás, respektive drtivá většina z nás používá běžný účet v některé ze současně působících bank. Ke svému účtu používáme takzvanou platební kartu, díky které můžeme vybírat peníze z bankomatu, případně ji můžeme využít k placení nákupu přímo přes terminál, aniž bychom měli v ruce reálné

peníze. Z toho vyplývá, že dnešní doba přináší víc a víc možnost pracovat s penězi, které přímo v ruce nedržíme, ale máme je uloženy někde na účtu. Pracujeme tedy s penězi, které můžeme označit za virtuální. Skutečností je, že virtuální svět v dnešní době, pomalu, ale jistě začíná nahrazovat svět reálný.

Není vůbec jednoduché orientovat se ve stále nových a nových možnostech, které nám vyvíjející se společnost přináší. Běžný účet se stal naprostou samozřejmostí našich životů. Slouží nám k zasílání mzdy, je na něm zanedbatelné úročení a o stavu účtu jsme informováni buď poštou na adresu majitele, nebo dnes již také prostřednictvím internetového bankovníctví, či také můžeme dostávat výpisy z našeho účtu prostřednictvím sms na náš telefon. Využívání účtu pomocí internetu, či telefonu se označuje jako přímé bankovníctví a ochrana a bezpečnost je zajištěna díky přístupovým heslům a certifikátům.

Virtuálně posouváme peníze po účtech, bez toho, aniž bychom je vůbec od výplaty viděli. Využíváme platebních příkazů, jednorázových, či trvalých, díky kterým nemusíme trávit v bance svůj čas, a banka si díky našemu příkazu už s penězi radí sama.

Založení běžného účtu a jeho používání, je dnes naprostou nutností, stejnou, jako bylo dříve umět počítat. Kromě běžného účtu se nám ale nabízí celá řada dalších možností využití peněz. Nabízí se nám karty a účty úvěrové, jedná se o jakousi půjčku od banky, či od jiné nebankovní instituce. Půjčku můžeme využít a čerpat, ovšem za určitý poplatek. Možnost půjčit si od banky peníze se nabízí dokonce i studentům, jedná se o takzvaný kontokorent. Banky nám jednoduše nabízí možnost okamžité hotovosti, kterou právě potřebujeme, ale kterou zrovna bohužel nemáme. Nabízí nám žít na dluh. Otázkou zůstává, zda jsme schopni reálně uvažovat a dané nabídky s rozumem využít. Naprostým základem finanční gramotnosti, je znát všechny služby, které využívám a být schopen jim porozumět.

Finanční negramotnost v takových případech způsobí, že většina lidí takové půjčky využije, bez toho aniž by si celou věc pořádně promysleli. Nabídka je lákavá a neznalost těchto nabízených produktů vede v budoucnu k mnoha problémům.

2.2.2 Bankovní a nebankovní sektor

Důsledek finanční negramotnosti, předlužení a zadlužení se, je v úzké spojitosti s institucemi, které nám „umožní“ se zadlužit. Jakou instituci v naší společnosti banky představují?

Mohla bych zde nyní prezentovat všechny možné typy půjček a úvěrů, popsat jednotlivé podmínky a pro nás z nich vyplývající důsledky. To bych ale rovnou napsala slabikář celé finanční gramotnosti. Představit všechny možnosti, které nám trh nabízí, není podstatou mé práce. Přesto nyní věnuji část kapitoly obecným informacím o bankovním a nebankovním sektoru. Budu se snažit popsat situaci trochu zjednodušeně. Jak u nás fungují banky a kam vlastně spadají?

Peníze nám procházejí rukama z jedné strany na druhou. S penězi obchodujeme stejně jako na trhu s ovocem. My ale mluvíme o finančním trhu. Na jedné straně stát disponuje volnými penězi (úspory veřejnosti, prostředky podniků). Na druhé straně jsou subjekty, které si peníze potřebují půjčit, na bydlení, na nákup zboží, na vybavení domácností, nebo na nákup prostředků potřebných pro podnikání. Na finančním trhu tedy probíhá prodej a nákup za cenu úroku³, a to způsobem zcela logickým, prodat za nejvyšší cenu a koupit za cenu nejnižší. Obchodování na finančním trhu probíhá skrze finanční instituce (banky, pojišťovny, spořitelny, investiční společnosti, penzijní fondy). „Banka funguje jako kterákoli jiná firma. Snaží se na sebe a své zaměstnance vydělat peníze. Přijímá od svých klientů vklady a poskytuje úvěry na vlastní účet. Banka pro svoji legální činnost potřebuje bankovní licenci, kterou vydává Česká národní banka.“ (NOVESKÝ, 2009, s. 162)

Bankovní sektor v České republice tedy tvoří Česká národní banka a soubor komerčních (obchodních) bank. Česká národní banka se nesnaží o zisk, slouží zájmům veřejným, zajišťuje hospodářskou stabilitu a má dohled nad obchodními bankami.

Komerční (obchodní banky), jsou firmy, podniky, které přijímají vklady od svých klientů a poskytují úvěry na vlastní účet. Některé z obchodních bank jsou zaměřeny spíše na velké podniky, některé spíše na fyzické osoby. Řídí se zákonem o bankách, kde jsou přesně stanoveny podmínky pro jejich fungování.

³ Úrok představuje úplatu za užívání půjčených peněz (NOVESKÝ, 2009, s. 427)

Jako nebankovní sektor označujeme společnosti, které nejsou banky. Nesplňují dané podmínky (NOVESKÝ, 2009, s. 165):

- Nemají bankovní licenci
- Neřídí se zvláštním zákonem, podléhají pouze obchodnímu zákoníku
- Nepodléhají bankovnímu dohledu
- Jejich vklady nejsou nijak pojištěny

Nebankovní instituce půjčují většinou peníze dle mnohem mírnějších kritérií než banky. Ale naopak mají mnohem větší úroky než banka.

Být finančně gramotný v tomto případě znamená rozumět pojům jako úrok, nebo úrok z prodlení. (viz. Příloha 1)

2.3 Půjčky v minulosti

Pojďme se podívat trochu zpět do historie. Jak to bylo s půjčkami dříve, ve srovnání s dnešní dobou? Nastínění situace v minulosti nám pomůže možná více pochopit situaci dnešní. Velký boom zažívají půjčky a úvěry především od roku 2000. Ale dovolím si vsuvku z daleké historie.

Zmiňuje se o ní Luboš Smrčka ve své knize Osobní a rodinné finance, v kapitole 8, Zadlužení rodin, půjčky. Hovoří o jedné prastaré kronice z 15. století, kdy je popisována doba před nástupem Jiřího z Poděbrad (vládl v letech 1458-1471).

„A tehdy dlužili zemani a další nižší šlechta výnosy ze svých statků i statky samotné. Města zaplnili žebráci a veškerému lidu žilo se prachbídňě. Přibylo v zemi lapků a zlodějů k takovému nesnesení, že vyšší šlechta musela najíti zemi nového krále.“

Myslím, že docela příhodný příklad toho, že obecná zadluženost a ekonomická krize není vlastně nic, co by nás dnes mělo překvapit.

A ještě trochu literatury. Už na gymnáziu jsem četla známý příběh, Kupec Benátský, autorem je William Shakespeare. Poučná komedie s tragickými prvky, ale převážně příběh o tom, kam až může vést zadlužení.

Do roku 1990 úvěry a půjčky nehráli v naší zemi významnou roli. Je to dáno především politickou situací u nás v té době, kdy z bank působila směrem k občanům komunistické Československé socialistické republiky pouze spořitelna (dnes Česká spořitelna). A chceme-li hovořit v této době o úvěrování, pak můžeme hovořit spíše o úvěrování firem, než občanů.

„V devadesátých letech vede v úvěrování stále podniková sféra. U domácností se hovoří podle statistik České národní banky o úvěrech ve výši 31, 75 miliard korun.“ (SMRČKA, 2007, s. 89) Ve většině případů se však jednalo, o státem organizované novomanželské půjčky, nebo půjčky na individuální bytovou výstavbu, nikoli o konkrétní spotřebitelské úvěry.

A nyní se vrátíme zpět k roku 2000. Pokud bychom si představili jednoduchý graf, od roku 2000 by nás očividně zaskočila rychlost, s jakou křivka půjček stoupá a v roce 2005 se dostáváme na částku 500 miliard korun. V porovnání s devadesátými lety (31,75 miliard) opravdu velký skok. A úvěry domácností se vyrovnávají úvěrům firem. A to hovořím o letech 2006- 2007. Už tehdy bylo odborníkům jasné, že nastane situace, na kterou naše země připravena není. A v dnešní době to zvyšující se míra exekucí jen potvrzuje. Jak jsme na tom dnes a jak stát se situací bojuje, se zmíním v pozdějších kapitolách.

Pohlédnutí do minulosti bych ukončila několika čísly, o kterých hovoří statistika z roku 2007.

Budu citovat celou pasáž z článku Zadlužení rodin-klíčové téma současnosti.

„Zadlužení rodin u bank a finančních institucí dosáhlo úrovně, která je již srovnatelná s oblastí firemních úvěrů. Rodiny si půjčily ke konci roku 2007 celkem 726 miliard korun, podnikové zadlužení dosáhlo podle publikace Měnová statistika, prosinec 2007 746,4 miliardy korun. Úvěry domácnostem byly tedy při posledním známém měření o necelých dvacet miliardy korun nižší než úvěry podnikům.

Z uvedených 726 miliard korun úvěrů domácnostem tvoří více než dvě třetiny, asi 511 miliard, úvěry na bydlení – ať již hypotéční nebo na základě stavebního spoření. Proti roku 2006 také vzrostl objem poskytnutých hypoték o dvě pětiny na 334 miliard, ostatní úvěry na bydlení stouply o třetinu na 177 miliard. Spotřebitelské úvěry se zvýšily o čtvrtinu na 115 miliard korun. Ostatní úvěry představují necelých 73 miliard.

Rodiny jsou tedy nyní pro peněžní ústavy stejně podstatnou klientelou, jako firmy, objem půjčených prostředků je již srovnatelný, téměř s jistotou se dá říci, že až budou známá data za únor, rodiny již budou větší dlužník než nefinanční podniky. V poplatecích jsou drobní klienti zajímavější nežli podniková sféra. Umí však rodiny odhadovat rizika spojená se zadlužením stejně dobře, jako to zvládají firmy? Jsou rodiny vybaveny znalostně na to, aby byly klíčovým dlužníkem v zemi – což je situace, která během roku či dvou zjevně nastane?“ (SMRČKA, 2008)

Je velká škoda, že nemáme přesnější údaje i ze současné doby, ale pravdou je, že zadlužení rodin a osobní bankrot jsou témata, která jsou dnes bohužel spíše neodborně medializovaná a chybí u nás odborné publikace na tohle téma.

3 Otázka zadluženosti jako otázka sociální

Už J. A. Komenský byl ve svých prognózách a tvrzeních velmi pokrokový. Teprve až v dnešní společnosti ožívá jeho hlavní myšlenka díla, (Obecná porada o nápravě věcí lidských), na všechno je potřeba nazírat vcelku, globálně. Nemůžeme mít na věci jednostranný pohled, na problémy musíme nazírat ze všech stran. Pokud chceme problémy měnit, musíme je nejdříve pochopit. Finanční ngramotnost způsobuje problémy v oblasti ekonomické a ty jsou podmětem ke vzniku problémů v oblasti sociální a naopak. Kapitola nás uvádí do propojení mezi ekonomikou a sociální situací jedince a také charakterizuje sociálně patologické skupiny obyvatel.

Co se finanční gramotnosti týká, význam sociální práce chápeme jako poskytování služeb jednotlivcům, skupinám a komunitám. Od sociálních pracovníků se očekává řešení situace osob, které se dostaly do nepříznivé sociální situace, příčinou špatné finanční situace. Snahou je podpora sociálního začleňování a ochrana před sociálním vyloučováním.

3.1 Bankéř nebo sociální pracovník?

Jak máme chápat zadlužení z hlediska sociálního? V pozdějších kapitolách se budu zmiňovat také o tom, jak se k dané situaci staví stát a vláda. Zatím pro náhled. Za předsednictví vlády Jana Fischera, bylo vydáno 10. Května 2010 usnesení o Národní strategii finančního vzdělávání. V usnesení pod nadpisem provedou, nalezneme: ministři financí, průmyslu a obchodu, dále ministryně školství, mládeže a tělovýchovy a také se zde dočteme, ministři práce a sociálních věcí, ministři vnitra. Lidé, kteří se v důsledku finanční ngramotnosti dostali do obtížných situací, jsou následně lidé, kteří spadají do sociální oblasti a záchytné sociální sítě. V lepších případech končí na úřadech práce, v těch horších případech končí jejich adresy na stolech v exekučních kancelářích a lidé sami končí na ulici jako bezdomovci, jako lidé sociálně vyloučení. A dostat se do skupiny sociálně vyloučených a slabých lidí znamená v dnešní společnosti nutnost mít obrovskou sílu a schopnost, vypracovat se opět mezi existenčně fungující jedince. Čili situace opravdu ne jednoduchá. Možná se vám zdá, že zacházím do extrémů. Myslím si však, že nikoli. Z praxe všichni víme, že cesta nahoru je těžká a pomalá, ale cesta dolů je rychlá a pro mnohé až nebezpečně prudká.

A kdo jiný má v hledáčku tyhle občany nejvíce, než Ministerstvo práce a sociálních věcí, sociální poradny, neziskové organizace, úřady práce a lidé zaměstnaní v pomáhajících profesích?

Kdo tedy více pomůže lidem, kteří se dostanou do tíživé finanční situace? Bankéř, nebo sociální pracovník? Odpověď zní, oba dva! Bankéř i sociální pracovník. Oba dva jsou potřeba jak k výchově finančního podvědomí, tak k pomoci při finančních problémech. Sociální oblast je s oblastí ekonomiky spojena právě přes finanční gramotnost občanů. Finančně vzdělaní občané mají velký podíl na zvyšování kvality finančního odvětví, naopak finanční negramotnost vede k růstu sociálně patologických jevů a ty mají vliv na růst tzv. šedé ekonomiky. Šedá ekonomika⁴ je popisována na webových stránkách Transparency International, podle kterých se jedná především o daňové úniky, o neplacení daní. Můžeme ji charakterizovat jako ekonomické vztahy, které porušují běžné etické a morální normy společnosti a jsou velmi těžce postižitelné. Spojitost mezi ekonomikou a sociálními oblastmi tedy určitě existuje.

3.2 Mít, či nemít?

Nastínili jsme si ekonomickou situaci dané problematiky a probrali několik důležitých ekonomických pojmů, jejichž znalost nám umožní se v dané problematice lépe orientovat.

Ale já nejsem ekonomka, a proto si pojd'me od ekonomie na chvíli odpočinout. A není to odbočka zbytečná, protože zadlužení rodin se více a více stává otázkou sociální. Víme už, že české rodiny nejsou zvyklé žít na dluh a s dluhovou službou. A to převážně v důsledku politické situace v minulosti, konkrétně komunistické minulosti. Zůstaneme u problému zadlužení a půjček. Nejlepší ochranou ve všech oblastech, které vás zrovna napadnou, je prevence. Stejně je tomu i v zadlužení rodin, či jedinců. Hlavním problémem a spouštěcím mechanismem je neschopnost posoudit, zda první úvěr opravdu potřebujeme. Myslím tím opravdu reálně posoudit. První úvěr bývá dle statistik většinou úvěr naprosto zbytečný a nepotřebný. Tady bych ráda citovala větu: "Kupujeme zboží, které nepotřebujeme, za peníze, které nemáme". Lidé mají potřebu vlastnit věci, aby si zvýšili svou společenskou prestiž.

⁴ <http://www.transparency.cz/index.php?lan=cz&id=2253>

3.2.1 Být zodpovědný

Dalším spouštěcím mechanismem bývá často jakási finanční nezodpovědnost. Celý kolotoč problémů se může roztočit neuhrazením jedné splátky, nebo složenkou a postupně se zrychlovat splácením dluhů půjčkou, která nám ovšem vytvoří dluh další, navíc větší.

Existuje samozřejmě také celá řada případů, kdy se do dluhů zamotáme v důsledku krachu trhu, nebo v důsledku přírodní živelné katastrofy. Já bych ale teď raději zůstala u situace, kterou ovlivnit můžeme, ale z hlediska nedostatečných znalostí a nedostatečné sebekontroly neuhlídáme.

Svědectví o lidech, kteří se ocitli v dluhové pasti svým vlastním (ne)rozumem, nám přinášejí především dluhové poradny a poradny pro osoby ve finanční tísní. Dle informací těchto poraden, patří k lidem, jenž se zadlužují nebezpečným způsobem, především lidé se středním vzděláním. Lidé, kteří vydělávají průměrné platy, lidé, kteří jsou určitým způsobem zajištěni, (práce, bydlení), ale touží svou životní úroveň zlepšit. Touží jet na dovolenou k moři, touží po materiálních věcech, jako je auto, značková televize, Chtějí se mít jednoduše lépe, než jim umožňuje jejich současná finanční situace. A tady říkám, problém číslo jedna! Mít, či nemít?

3.2.2 Kontrola výdajů

Abychom měli své finance pod kontrolou, musíme mít naprostý přehled o číslech, která nám proplouvají rukama a peněženkou.

Pokud chceme vylepšit svou finanční situaci, nesmíme se zaměřit pouze na příjem financí, ale hlavně na výdej. I když budeme vydělávat více peněz, ale neuhlídáme výdajovou stránku svého rozpočtu, jsou nám peníze vydělané navíc k ničemu. Při udržení rodinného, či osobního rozpočtu, je nebezpečím lidská touha nakupovat. Je potřeba si uvědomit dva typy výdajů. Výdaje, které jsou pravidelné, které jsou nutné a které nejdou vynechat. Jedná se převážně o výdaje za bydlení. Hypotéka, či nájemné, plyn, elektřina. Dále také výdaje za jídlo a oblečení. A pak jsou výdaje, bez kterých žít můžeme. Mám na mysli věci, které si pořizujeme pro zlepšení své životní úrovně, nebo pro ulehčení práce. Na dnešního člověka společnost vyvíjí velký tlak k nákupu nejrůznějších věcí, a tak se ani nemůžeme moc divit lidem, kteří podléhají.

3.3 Důvěřivost se nevyplácí

Existuje další skupina lidí, kteří jsou takzvaně riziková, z pohledu finančních problémů. Lidé, kteří jsou také finančně ngramotní a jsou, jak jen to říct, více důvěřiví a méně opatrní. Lidé, kteří třeba ani nepřemýšlí o tom, že by je chtěl někdo tak trochu využít. A na tyto skupiny lidí se nejvíce zaměřují pracovníci celé řady organizací, které u nás v rozvinuté společnosti vznikly. Působí u nás řada nekalých firem, které vydělávají na finanční ngramotnosti a neznalosti českých občanů. A mnohem jednodušší a hlavně účinnější prevence, než pronásledování těchto firem, je zjištění finanční gramotnosti u nás, zacílení se na problémová místa a výuka finanční opatrnosti.

Známe to sami. Podbízivé telefonáty od telefonních operátorů se skvělými nabídkami, ALE. To ale už většinou nezazní, nebo zazní v takové úpravě, že člověk nepozorný, ho snadno přeslechne. A tohle ale většinou v sobě skrývá past, kterou si lidé většinou neuvědomují.

Existuje celá řada lidí, kteří svou naivitou a nevědomostí naletěli podvodníkům a dostali se do finančně nepříjemné situace. O konkrétních případech se dovídáme třeba z médií.

V srpnu 2010 jsem absolvovala praxi v poradně při finanční tísní. A tady se setkávala s konkrétními lidmi, kteří se zadlužením dostali až k vyplnění formuláře, žádost o vyhlášení osobního bankrotu. A tady člověka až mrazí v zádech. Klienti jsou lidé, kteří mají měsíční příjem třeba dvanáct tisíc, ale dluhy dva miliony. Nebo senioři, kteří mají pouze důchod a přitom dluh půl milionu.

Troufám si říci, že v České republice se téměř každý člověk setkal ve svém životě s finančním problémem. I když třeba s minimálním. Ani si to neuvědomujeme, nebo to nevíme, ale velká spousta lidí kolem nás řeší nějaké finanční problémy.

3.4 Být dlužníkem

Každý člověk je jiný, každý z nás je originál a nelze posuzovat všechny lidi obecně. Být v dnešní společnosti dlužníkem, může každý člověk chápat zcela jinak. Jsou lidé, kterým stav zadlužení a život za „cizí“ peníze vůbec nevádí. Naopak, považují tuhle situaci za zcela normální. Vycházejí většinou z toho, že dluh se stal v dnešní společnosti běžnou záležitostí. Minimálně jednou za život se zadluží dnes každý člověk, čímž se splácení dluhu a půjček stává běžným životním úkolem, či úkonem.

Dnes je přece tak snadné pořídit si auto, nebo pěkný byt. Většina lidí nemá najednou k dispozici takovou částku peněz, aby si mohli jít koupit auto a zaplatit hotovými penězi. A dnes už ani nemusí. Tolik lákavých nabídek, měsíční splátky, zadlužení se a nové auto můžeme mít za chvíli doma.

Ze života se vytrácí mé oblíbené pořekadlo, že všechno má svůj čas. Jak by mohlo, nemá. Společnost se rozvíjí a mění tak rychle, že mám někdy pocit, že se zrychluje i otáčení zeměkoule. Lidé nechtějí čekat, na lepší bydlení, na nové auto, lidé jsou nedočkaví, netrpěliví a unáhlení. Všechno chtějí mít hned a argumentují, proč ne? Když to jde?

Schopnost zpomalit, přibrzdit a více přemýšlet je dnes mnohem více důležitá, než jindy. Na druhé straně jsou lidé, pro které být dlužníkem není situace obvyklá. Naopak je to pro ně situace velmi stresující, zátěžová a těžce se s ní vyrovnávají. Můžeme charakterizovat některé sociální skupiny lidí, kteří snadno zadlužení a finančním problémům podléhají.

3.4.1 Senioři

Senioři se také stávají často cílovou skupinou nekalých firem. Pro seniory je obzvláště těžké se orientovat v rychle se vyvíjející společnosti a pro svou důvěru, či naopak neznalost, často doplácí na „lákové“ nabídky nejrůznějších firem. U našich starších spoluobčanů je to opět velká důvěra a neschopnost posoudit, že jim někdo lže a že je chce někdo obelhat, kvůli svému vlastnímu obohacení.

Často jejich důvěru zneužívají právě telefonní operátoři, kteří s nimi přes telefon sjednají a uzavřou novou smlouvu. Často jich také zneužívají podomní obchodníci, k nákupu nejrůznějšího zboží, jehož ceny jsou většinou velmi přemrštěné. Pro seniory se pořádají nejrůznější autobusové zájezdy. Jsou spojeny s nějakým výletem, obědem a po obědě následuje třeba tříhodinová prezentace nějakých výrobků a přemlouvání k jejich koupi.

Obecně bych seniory přiřadila do skupiny lidí, na kterých lze snadno vydělat. Ne snad proto, že by byli hloupí, ale proto, že jsou více důvěřiví a méně ostražití.

Podle mého názoru je takové vydělávání peněz neetické, podle zákonů ekonomie a financí, je takové chování pouze ekonomické. Kam až může zajít ekonomické chování bez ohledu na člověka, jako na žijící a zranitelnou bytost.

Stát nemůže hlídat každého občana, to je vcelku logické, ale výukou finanční gramotnosti a osvětou v této problematice může docílit pozitivních výsledků. Znalost a orientace v podepisovaných dokumentech nám usnadní pozdější nepříjemnosti.

Aktivní senioři mají možnost dalšího vzdělávání a rozšiřování vědomostí na univerzitách třetího věku. Při rozhovorech s dnešními seniory se také od velkého procenta dovídáme, že jejich koníčkem je internet a cestování. U téhle skupiny seniorů je tedy osvěta zajištěna a dokáží se některých lákavých a nebezpečných nabídek vyvarovat.

Senioři žijící v institucích, nebo senioři žijící sami, bez rodiny a přátel a žijí více pasivně, jsou už mnohem více zranitelní. Tak mě napadá, jestli by neměli být senioři chráněni nějakým způsobem ze strany státu. Například nějaké omezení v uzavírání smluv či poškozujících dohod. Ale už to slovo omezení nezní moc lákavě. Senioři jsou dospělí, svérázní lidé a proto není úplně jednoduché, vymyslet vhodná opatření.

U seniorů žijících doma, s rodinou, nebo pokud aspoň mají rodinu, i když s ní přímo nežijí, bych apelovala přímo na rodinu. Součástí péče o seniora v rodině, by měl být také přehled o jeho finanční situaci, o jeho počtách, o jeho závazcích, jeho příjmech a výdajích. Ale takové řešení je možné pouze v harmonických a fungujících rodinách. Jsou to citlivé informace a ne každému by bylo příjemné, informovat své blízké o každém svém kroku a činu, ale dá se tak předejít celé řadě problémů.

3.4.2 Závislosti a jejich důsledky

Další skupina lidí, kteří snadno podléhají zadlužení, je skupina lidí, kteří trpí patologickými závislostmi. S finančními problémy a zadlužením se setkáváme téměř vždy u drogově závislých, u závislých na hracích automatech, u lidí závislých na alkoholu.

Závislý člověk má silnou touhu po své návykové látce, při nedostatku, nebo při odvykání, pociťuje somatické a psychické problémy, má velké potíže v sebeovládání. Při pravidelném užívání drogy se tolerance vůči droze stále zvyšuje, člověk potřebuje

stále větší a větší dávky. Změní se oblast zájmu a důležité věci a zájmy se dostávají do pozadí.

Závislosti dostávají člověka do sociálně patologické situace a do sociálně negativní role. Dochází k zadlužení v důsledku uspokojení své potřeby, na úkor své finanční situace. Jako o dlužnících zde mluvím o patologických hráčích, nebo narkomanech, alkoholících. U těch jsou jejich závislosti nejčastější příčinou špatné ekonomické situace, dochází ke ztrátě zaměstnání a ke ztrátě sociálních rolí, rodičovských, partnerských, pracovních. Na prvním místě je návyková látka a finanční situace je zcela podřízena potřebě této látky.

Pro získání finanční částky udělají závislí klienti cokoli. Zadluží se klidně celým svým majetkem a podle celé řady skutečných příběhů končí na ulici.

Dalším doprovodným jevem bývají u lidí závislých další patologické projevy, jako domácí násilí, týrání, poruchy osobnosti, nebo duševní nemoci, jako bipolární porucha. Působení všech těchto faktorů představuje pro člověka přicházející osobní katastrofu.

3.4.3 Fyzické a psychické zdraví

Jako rizikovou situaci, dostat se do finančních problémů, bych také označila zdravotní problémy. Problémy se zdravím a úrazy jsou nečekané a náhlé situace. Zařadila bych je mezi varovné body, se kterými by měl člověk počítat, dřív než uzavře nějakou větší půjčku a než se zadluží. Mohou být příčinou, kdy se člověk dostane do finanční neschopnosti. Při zdravotních problémech má člověk omezenou schopnost pracovat a dochází k větším výdajům za léčení. Pokud nemá člověk úspory a nemá kolem sebe rodinu, nebo dobré přátele, mohou u něj problémy se splácením nastat. Také sem patří lidé zdravotně postižení a lidé s mentálním postižením, se zachovanou způsobilostí k právním úkonům.

Už samotné postižení je příčinou, která člověka při splácení omezuje. Zdravotně postižení lidé mají omezené pracovní schopnosti a většinou jsou odkázaní pouze na invalidní důchody a na sociální příspěvky. Někdy nemají vůbec žádnou příležitost si peníze navíc přivydělat.

Bankovní instituce od svých klientů ve většině případů požadují pracovní výdělek v určité výši, čímž sebe a vlastně i klienta chrání před finanční neschopností. Ale existují nebankovní instituce, které lidem peníze půjčí bez omezení, ale stejně tak neberou ohled při jejich vymáhání.

Zdravotně i mentálně postižení lidé pobývají často v důsledku svého postižení v různých ústavních institucích, v rezidenční péči, nebo jen omezení v okruhu svých rodin a nejbližších. Nežijí úplně v běžném, reálném světě. Jsou zvyklí, že se k nim lidé chovají přívětivě a s cílem jim pomoci. Bohužel s přívětivostí se v reálném světě, plném nástrah a nebezpečí naopak často nesetkají. Jsou tedy se svou finanční gramotností velmi omezeni a vyřizovat záležitosti s úřady a institucemi, nejsou schopni.

4 Otázka zadluženosti jako otázka psychologická

Ve čtvrté kapitole bych se ráda zamyslela nad psychikou člověka, který se dostal do finančně nezvladatelné situace. Je důležité znát, co takový člověk prožívá. Abychom ho chápali a abychom mu mohli pomoci.

Opět je potřeba zmínit, že každý člověk je originál a nelze použít jeden univerzální vzorec na všechny. Důležité pro každého z nás je pochopit a poznat sám sebe a objektivně rozhodnout, jakou situaci ještě zvládnou a jakou už ne.

Celý život, se setkáváme s nejrůznějšími problémy, které musíme řešit. Nemusí se stát něco pozoruhodného a neuvěřitelného. Mám na mysli každodenní běžné prožitky a normální události. Každý den zažíváme nové věci, i když si to možná ani neuvědomujeme. Náš čas nejde nikdy přesně naplánovat. Náš život a vlastně celý svět je variabilní a stále nás překvapuje něco nového. Přicházejí nečekané situace, které musíme řešit.

Už naše děti bychom měli vést k tomu, že život není lehký, že život není peříčko. Ale když problémy nastanou, je třeba je řešit. A problémy nastanou.

Setkáváme se s nimi opravdu téměř neustále a je velmi důležité, jak k nečekaným situacím přistupujeme.

4.1 Krizový stav

Nejrůznější problémy a těžkosti v našem životě nás mohou dostat do krizového stavu. Krize obecně je pojem, který se vyskytuje v celé řadě nejrůznějších oblastí. Já mám nyní na mysli krizi, kterou člověk prožívá ve svém nitru ve chvíli, kdy se dostává do krizové situace. Jedním z hlavních příznaků krizového stavu je ztráta duševní rovnováhy.

„Krizový stav je vyvrcholením běžné psychické nestability.“ (EIS, 1994, str. 39)

Nejedná se o nemoc, ale spíše o vychýlení se z psychického normálu a z běžné každodenní pohody. Zadluženost, ztráta zaměstnání, exekuce, pobíhání mezi věřiteli a nejrůznějšími institucemi, to všechno jsou zátěžové životní situace, které člověka dostávají do krizového stavu. A občas se lidé do krizového stavu dostávají svou vlastní nezodpovědností. Odsouváním a neřešením problémů se těžkostí nezbavíme. Naopak,

hromadí se jinde a jsou dohromady silnější, než když byly zvlášť. A mohou vyústit až v psychologickou katastrofu.

„Psychologii katastrof můžeme označit jako vědu, která se zabývá prožíváním a chováním lidí v mezních či mimořádných situacích, katastrofách, a to profesionálů i civilistů.“ (BREČKA, 2009, str. 9) Jedná se sice o pojem, zejména z pohledu příslušníků tří základních složek Integrovaného záchranného systému, (Hasičský záchranný sbor, Policie a Zdravotnické záchranné služby), ale své místo má v knize kapitola o lidských emocích a chování při stresu, kterou můžeme k tématu využít.

A pokud se člověku přihodí, že se dostane do finančních problémů tak velkých, které není schopen vyřešit a přijde takzvaně o střechu nad hlavou, neodehrává se v něm potom taková psychologická, či psychická katastrofa?

4.2 Emoce, strach a stres

K základním lidským emocím při krizovém stavu patří strach a stres. A co jsou to vlastně emoce? „Emoce jsou naše vnitřní subjektivní prožitky, které vyjadřují náš vztah k tomu, co se kolem nás děje.“ (BREČKA, 2009, s. 41) Emoce jsou pro nás informace. Informace o našem stavu, z pohledu fyziologického, kognitivního a behaviorálního. Informují nás, zda se cítíme dobře, zda se cítíme zdrávi. Nebo naopak, že máme strach, pocity úzkosti.

Emoce jsou naše pocity.

Při krizovém stavu pocítujeme většinou strach a stres. Nemůžeme tvrdit, že se jedná výhradně o emoce negativní. Jedná se totiž o jakousi výstrahu. Díky strachu a stresu se naše tělo připravuje na těžkou situaci, fyzicky i psychicky. Pozitivní význam spočívá v možnosti mobilizace našich sil. Fyziologicky dochází k uvolňování stresových hormonů do krve. Uvolňuje se adrenalin, noradrenalin, kortizol, hormony, které uvádějí lidské tělo do maximální pohotovosti. Přiměřený strach nás může aktivizovat k řešení problémové situace, naopak nepřiměřený strach nás omezuje, utlumuje a může způsobit spíše útěk od problému.

„Stres – pojem používáme jako synonymum pro situace, v nichž máme podat určitý (pro nás běžný) výkon, ovšem za ztížených podmínek, či jako synonymum pro spojení psychická zátěž“. (BREČKA, 2009, s. 38)

Stres nepůsobí na všechny lidi stejným způsobem. Jak těžká bude pro člověka stresová situace, záleží na stresových faktorech, stresorech, které na člověka působí. Tibor Brečka rozděluje stresory do následujících šesti skupin: (BREČKA, 2009, s. 39)

- Tělesné stresory (hlad, bolest, námaha...)
- Emocionální stresory (obavy, strach, zlost...)
- Kognitivní stresory (negativní myšlenky, postoje...)
- Fyzikální stresory (tma, chlad...)
- Biochemické stresory (alkohol, kofein, léky...)
- Komplexní stresory (konfliktní situace, časový tlak...)

Každý z nás by měl tyhle obecné informace znát a díky nim se pokusit stresory minimalizovat a připravit se tak lépe na krizovou situaci. Každý člověk by se měl naučit stresu odolávat. Tato schopnost zvládat stres se označuje jako coping. Jedná se o souhrn faktorů, díky kterým se stresu a krizovým situacím nepoddáváme, ale snažíme se bojovat a zachovat si chladnou hlavu a logické myšlení. Mezi tyto faktory patří zdravé sebepojetí, sebeúcta a obecně schopnost reagovat objektivně i v krizových situacích. V našem tématu se tedy jedná o faktory, které jsou velmi důležité a rozhodující v tom, jakým způsobem a jak rychle se bude dlužník vyrovnávat se stresem, který vzniká v důsledku neschopnosti splácet své pohledávky. A jak bude také zvládat stres, vznikající v důsledku tlaku ze svého sociálního prostředí.

Pocity úzkosti a strachu pociťují všichni, kteří se dostali do problémové situace. Někteří lidé si s nimi ale umí poradit a dokážou reagovat i v náročných situacích. Jedná se o ty, kteří jsou schopni se zaktivizovat, vyhledat sami odbornou pomoc a začít problém řešit.

Větší problém nastává u dlužníků, kteří krizovým situacím podléhají. Při práci s klientem shromažďujeme informace o klientovi pomocí několika metod, (rozhovor, dotazníkové šetření, pozorování), abychom zjistili, jaký je klientův psychický stav. Jak je schopen v problémové situaci reagovat a jednat. V případě, že klient stresové situace

nezvládá, je potřeba dodat nejen informace ohledně jeho finanční situace, ale zaměřit se také na jeho psychickou stránku.

Proč je psychika tak důležitá a proč vůbec zahrnuji tuhle kapitolu do své práce? Stres je příčinou celé řady zdravotních problémů a může mít na zdraví lidí velmi negativní dopad. V lidském těle je po zdravotní stránce důležité spojení mezi stresem a imunitním systémem člověka. Stres ovlivňuje imunitní systém člověka negativním způsobem a oslabuje ho. Člověk je pak náchylnější ke vzniku celé řady nemocí a obtíží.

Strach, stres a negativní emoce, které vznikají v důsledku problémových situací u dlužníků, velmi ovlivňují jejich kognitivní schopnosti. Schopnosti správně vnímat a vyhodnocovat situace. Dále paměť, myšlení, učení. Celkově tedy oslabují schopnost dlužníka, začít situaci objektivně a logicky řešit. Chceme-li někomu pomoci vyřešit jeho problém, nestane se tak, pokud ho vyřešíme za něj. Ale musíme klientovi porozumět, správně ho nasměrovat a korigovat jeho kroky k vyřešení problému. Samotná práce, vypořádat se s problémem a zabojovat, ta už je na klientovi samotném.

Stres tedy můžeme považovat u některých lidí za pozitivní důsledek problému, ale u ostatních lidí představuje spíše silně negativní situaci. U zadlužených klientů, se stresem musíme počítat vždy a musíme se také zaměřit na to, jak daného klienta stres ovlivňuje.

Při každé nečekané, negativní situaci hrozí, že se člověk do krizové situace dostane. A s krizovou situací a stresem přichází další problémy. Pokud s nimi nepočítá sám klient, musí s nimi počítat sociální pracovník, pracovník v poradně při finanční tísní, či kdokoli v pomáhajících profesích, kdo s klientem problém řeší. Po několikáté zmiňuji vzájemnou propojenost tří oblastí, oblast ekonomická, sociální a psychická, kterou je potřeba vnímat a uvědomit si, že nelze finanční gramotnost, či finanční problémy odkazovat pouze do oblasti ekonomické.

5 Úroveň finanční gramotnosti občanů České republiky

Známe definici finanční gramotnosti, její rozdělení a možné dopady negramotnosti na sociální a psychickou stránku v životě každého člověka. Finanční vzdělávání je chápáno jako prevence proti veškerým patologickým jevům, které se mohou v dopadu na člověka negativně projevit. Prevence finanční negramotnosti je základem ochrany člověka (spotřebitele), na finančním trhu. Velkým problémem se u českých občanů a rodin stala zadluženost. A jedině vzdělaný a informovaný občan je schopen být plnohodnotným společníkem ve smluvním vztahu a je schopen vykonávat zodpovědná rozhodnutí.

5.1 Postupující kroky ke změně

Vláda České republiky vydala 10. května 2010 Usnesení o Národní strategii finančního vzdělávání. Do té doby probíhali snahy o měření finanční gramotnosti u občanů České republiky už od roku 1990, v souvislosti s Mezinárodním rokem gramotnosti. (MAREŠ, POTOČNÝ, 2003). V té době se ale dle Mareše, měření nevěnovala velká pozornost. Gramotnost byla chápána hlavně ve smyslu schopnosti čtení a psaní a vycházelo se z předpokladu, že češi jsou přece gramotní už od zavedení povinné školní docházky, od doby Marie Terezie. Větší pozornost se obrátila k finanční gramotnosti u nás, teprve po uveřejnění výsledků měření gramotnosti ve vyspělých zemích. V posledních letech byla zahájena řada projektů na mezinárodní úrovni a ty se staly inspirací a předlohou pro Usnesení strategie u nás.

„Na mezinárodní úrovni se jedná především o vytvoření mezinárodní skupiny pro finanční vzdělávání, (International Network on Financial Education – INFE). Cílem INFE je nejenom zvýšit celosvětové podvědomí o významu finančního vzdělávání, ale také podpora členských států ve vytváření jejich vlastních strategií finančního vzdělávání. Na podporu aktivit INFE a také pro přísun informací z oblasti finančního vzdělávání, byl zprovozněn mezinárodní webový rozcestník, (International Gateway on Financial Education – IGFE). INFE v současné době zahrnuje více než 130 institucí z 60 členských států této skupiny. Členem INFE je také Česká republika, prostřednictvím Ministerstva financí a České národní banky.“ (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010, s. 3)

Také Evropská unie se podílí na rozvoji finančního vzdělávání. Prostřednictvím Evropské komise byla ustanovena pracovní skupina, která slouží jako poradní a konzultační orgán. Stabilita trhu a finanční situace Evropské unie závisí na stabilitě trhu a finanční situaci všech jejích členských států a proto dle doporučení Evropské komise by měli vznikat v jednotlivých členských státech, strategie, řízené příslušným státním orgánem. V České republice předkládá strategii finančního vzdělávání Ministerstvo financí. Byla stanovena Pracovní skupina pro finanční vzdělávání, která slouží pro řízení zainteresovaných subjektů, institucí a zástupců finančně vzdělávacích projektů ČR. Do Pracovní skupiny patří zástupci státu, spotřebitelských organizací a expertů na oblast vzdělávání.

5.2 Měření finanční gramotnosti v roce 2007 a v roce 2010

Ministerstvo financí zadalo zpracování výzkumu v roce 2007 společnosti STEM/MARK. Cílem bylo zjistit aktuální situaci občanů ve vztahu k finanční gramotnosti, odhalit slabá místa a zjistit míru potřeby dalšího vzdělání. Jen na ukázkou uvedu tři výstupy z daného měření. Kompletní přehled závěru z výzkumu je k dispozici na stránkách Ministerstva financí. (www.mfcr.cz)

- Podle definice finanční gramotnosti se největší část dotazovaných ohodnotila známkou 3 (na stupnici od 1 do 5 s možností volby odpovědi „nevím“). Sebehodnocení závisí především na dosaženém stupni vzdělání – lépe se známkuje lidé s vysokoškolským vzděláním, s vyššími příjmy domácnosti, soukromí podnikatelé.
- Necelá třetina přiznává, že úroveň znalostí ji brání ve využívání finančních produktů – nejčastěji jde o investiční, dále pak o úvěrové a spořicí produkty.
- Většina dotázaných se shoduje v tom, že v průběhu školní docházky znalosti v oblasti pro orientaci v oblasti financí a bank nezískala. Téměř všichni souhlasí s možností objasnit základní pojmy z finančního světa na středních školách, necelá polovina by toto učivo směřovala již na základní školy.

Výzkum z roku 2007 byl zaměřen na subjektivní hodnocení dotazovaných a ukázal potřebu soustavného rozvoje finančního podvědomí občanů České republiky. Objektivní zhodnocení úrovně znalostí a schopností občanů na finančním trhu přineslo

zatím poslední měření z roku 2010. Měření bylo opět zadáno společností STEM/MARK. Ta se v posledním měření zaměřila na několik oblastí:

Domácí finance:

- Ve svých vlastních financích má přehled 92 % lidí.
- Rozpočet si tvoří 45 % domácností, z nichž 95 % alespoň někdy jeho dodržování kontroluje. Z domácností, které si rozpočet sestavují, jej 44% tvoří na měsíc dopředu.
- Většinu účtenek si schovává 37% lidí.

Vytváření rezerv:

- Pravidelně si odkládá peníze stranou jako rezervu 60% lidí, z nichž dvě pětiny nechává peníze na běžném účtu.
- Rezervy na nepředvídané výdaje si tvoří 57% lidí.
- O zajištění na stáří již přemýšlelo 59% lidí. Z důchodu hodlá své potřeby financovat 45% z nich, z penzijního připojištění 43% a z úspor pak 30% z nich.
- Třetina lidí si rezervy na stáří nevytváří, přičemž většina z nich říká, že není z čeho.

Finanční produkty:

- Většina lidí zná širokou škálu finančních produktů, využívají však většinou jen ty základní.
- Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou zná pouze 52% lidí.
- Nejdůležitějším kritériem pro výběr úvěru je výše měsíční splátky (80%) a úroková sazba (71%).

Zadluženost v důsledku finanční negramotnosti občanů České republiky je stále aktuální problém. Věnovaný čas dané problematice, ale začíná přinášet konkrétní představy a způsoby, jak problematiku řešit.

Na tiskové konferenci Ministerstva financí a České národní banky, byl mimo jiné definován v hlavních bodech finančně gramotný občan, tedy cíl, kterého se snaží

Ministerstvo financí svou strategií Národního finančního vzdělávání docílil. Finančně gramotný občan je takový občan, který:

- Platí své účty včas.
- Sleduje svoji finanční situaci.
- Dříve, než si něco koupí, pečlivě zvažuje, zda si to může dovolit.
- Má připraveno řešení v případě obtížné finanční situace.
- Informuje věřitele o své neschopnosti splácet.
- Smlouvu nejdříve přečte a teprve poté ji podepíše.
- Ví, že si může stěžovat a kde si může stěžovat.

5.3 Způsob dosáhnutí cíle zlepšení finanční gramotnosti

Aby došlo ke splnění cíle, tedy k rozvoji finanční gramotnosti a k odpovědnému finančnímu chování občanů České republiky, je potřeba, aby proces vzdělávání zasáhl celou populaci. Národní strategie finančního vzdělávání má sloužit ke třem hlavním cílům.

1. Aktivní a odpovědná účast na finančním trhu

2. Prevence proti předlužení

3. Zajištění na stáří

Byla proto stanovena dvoupilířová struktura, která vymezuje vzdělávání počáteční a vzdělávání další.

„Počátečním vzděláváním se rozumí předškolní, základní, střední vzdělávání, vzdělávání v konzervatoři, vyšší odborné vzdělávání a vzdělání na vysokých školách. Dalším vzděláváním se rozumí vzdělávací aktivity, které nejsou počátečním vzděláním. (celoživotní vzdělávání).“ (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010, s. 16)

Ve spolupráci Ministerstva financí a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, byl vytvořen Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, tedy v počátečním vzdělávání.

5.3.1 Systém budování gramotnosti na základních a středních školách

Já osobně si myslím, že velmi pozitivní vliv na finanční gramotnost bude mít zavedení výuky k dané problematice už na prvním stupni základní školy. Už výzkum finanční gramotnosti z let minulých dokázal, že spousta lidí by výuku o finančním podvědomí uvítali už na základní škole.

Byl přesně vytvořen systém budování gramotnosti na základních a středních školách, dokonce již v roce 2007. Nyní byl aktualizován a přepracován v souladu se Strategií finančního vzdělávání u nás. V první fázi byly pro počáteční vzdělávání vymezeny tři standardy finanční gramotnosti.

- Standard pro žáka 1. stupně
- Standard pro žáka 2. stupně
- Standard pro žáka střední školy – odpovídá standardu finanční gramotnosti dospělého občana přizpůsobeného vzdělávacím potřebám žáků na střední škole (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010, s. 17)

5.3.2 Další vzdělávání

Druhým pilířem po zlepšení finanční gramotnosti, je další vzdělávání. Jedná se o vzdělávání, které nepatří do počátečního vzdělávání. Patří sem různé vzdělávací programy a aktivity. Ty slouží u žáků ke zvyšování úrovně znalostí finanční gramotnosti, které získali již ve škole, nebo slouží k výchově a výuce u dospělé populace. Případně mohou být upraveny dle potřeby pro výuku v různých specifických skupinách. Například k výuce občanů, jako prevence a příprava k zajištění na stáří.

Jak u počátečního vzdělávání, tak u dalšího vzdělávání je potřeba, aby byly splněny určité principy. Má-li mít stanovený systém výuky smysl. Jedná se o následující principy, které jsou uvedeny v dokumentu Systém výuky finanční gramotnosti. (MINISTERSTVO FINANCÍ ČR, 2010, s. 15.)

- **Princip obecnosti** – základní orientace a přehled o finančních službách
- **Princip odbornosti** – má být zajištěna odborná úroveň vzdělavatelů

- **Princip informovanosti** – informace musí být skrze vhodné informační kanály dostupné příslušným cílovým skupinám bez dalšího omezení

Na standardy finanční gramotnosti navazuje fáze, kdy jsou vytvářeny materiály pro pedagogy, vhodné k výuce dané problematiky. Zpětnou vazbou zavedení výuky finanční gramotnosti jsou i nadále probíhající výzkumy a měření v oblasti gramotnosti a pravidelné uveřejňování informací o fungování zavedeného systému.

6 Exekuce, exekutoři a soudy

Strategie finanční gramotnosti byla vypracována také proto, aby sloužila jako prevence proti předlužení. Předluženost občana není cílovou stanicí v celé problematice, předluženost je pouze předzvěstí, která vede k problémům hlubším a hůře řešitelným. Finanční problémy a zadluženost, které vznikají nejčastěji v důsledku finanční negramotnosti, mohou vést u některých občanů k exekučnímu řízení. Pod pojem exekuce patří celá řada nových pojmů, se kterými je potřeba se seznámit. Exekuční řízení probíhá u dlužníků, kteří své pohledávky nespláceli, ať už z jakýchkoli důvodů a věřitel⁵ má právo dluh vymáhat. Až do přijetí zákona č. 120/2001 Sb.⁶, záleželo vymáhání práva pouze na soudech a jejich exekučních odděleních a řídili se občanským soudním řádem. Zákon však umožnil působení exekutorů, jejichž práce je mnohem efektivnější a téměř zaručuje větší úspěšnost při vymáhání dluhů.

6.1 Soudy versus exekuce

Věřitel si tedy při vymáhání dluhů může vybrat ze dvou možností. Může zvolit výkon rozhodnutí, nebo exekuci.

„Výkon rozhodnutí je řízení, které je celé prováděné okresními soudy a jednotlivé úkony v něm se řídí podle občanského soudního řádu. Pracovníky soudu jsou převážně soudní vykonavatelé a vyšší soudní úředníci. Věřitel v návrhu na výkon musí uvést, jakým jedním z několika způsobů má být pohledávka vymáhána.“ (NOVESKÝ, 2009, s. 404) Zdlouhavým procesem u výkonu rozhodnutí je také fakt, že dlužník musí předložit soudu prohlášení o svém majetku. Pokud tak neučiní, bude to bráno jako poškození věřitele a může být trestně stíhán.

Většina věřitelů volí raději druhou možnost a tou je vymáhání majetku pomocí exekutora. „Exekuční řízení je prováděno soudními exekutory, nebo zaměstnanci příslušného exekutorského úřadu. Exekutor nepotřebuje prohlášení o majetku, aby zjistil, jakým způsobem exekuci provést, Na rozdíl od výkonu rozhodnutí, kde si věřitel musí zvolit, jakým způsobem bude exekuce provedena. Až samotný exekutor si může sám zvolit, jakým způsobem bude exekuci řešit.“ (NOVESKÝ, 2009, s. 405). A téměř vždy volí všechny možné způsoby vymáhání dluhu, už z toho důvodu, že zákon to

⁵ Věřitel – oprávněný, osoba, jež má právo na plnění určitého dluhu (NOVESKÝ, 2009, s. 426)

⁶ Zákon č. 120/2001 Sb. – zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), (SMRČKA, 2010, s. 217)

umožňuje a výsledkem je rychlé a efektivní uhrazení dlužných částek. Rychlé a efektivní ale pro věřitele. Pro dlužníka představuje proces těžké narušení soukromí a psychicky vyhrocenou situaci, kterou spousta dlužníků nezvládá. Mezi způsoby provedení exekuce patří ty, které dlužníka „omezí“ ze všech stran.(NOVESKÝ, 2009, s.405)

- Srážky ze mzdy, či srážky z jiných příjmů (nesmí však být sražena ze mzdy základní částka,
- Prikázání pohledávky, zejména příkazem k výplatě z účtu u peněžního ústavu
- Prodej movitých věcí a nemovitostí
- Jiné způsoby stanovené občanským soudním řádem

„Exekuční příkaz je příkaz, k provedení exekuce některým za zákonných způsobů, které jsou shodné se způsoby soudního výkonu rozhodnutí. Proti exekučnímu příkazu není přípustný opravný prostředek.“ (NOVESKÝ, 2009, s. 406) Exekutoři jsou ve své práci zvýhodněni také tím, že vystupují v roli veřejného činitele. Pak soudy, finanční úřady, registry osob a majetku, policie, pošta a další, mají povinnost poskytnout exekutorovi potřebné informace.

6.2 Exekuce v praxi

Exekutor není ze strany zákona příliš omezován a to mu nahrává v jeho práci. Pokud se adresa dlužníka dostane až do exekuční kanceláře, začíná řízení. V případě zabavení majetku, exekutor neřeší na místě, zda zabavované věci patří skutečně dlužníkovi. Majetek zabaví, a pokud se nejedná o vlastnictví dlužníka, je potřeba v určité lhůtě dodat potvrzení a důkazy o pravém majiteli zabavených věcí. Pokud k tomu nedojde, věci jsou považovány za věci v osobním vlastnictví dlužníka. Do zabavených věcí nepatří osobní věci nutné k základním potřebám dlužníka či jeho rodiny. Stejně tak exekutor nemůže postihnout věci, které jsou potřeba k plnění pracovních úkolů dlužníka, ani věci, jejichž prodej by odporoval mravním zákonům. Oděvy dlužníka, snubní prsten, zdravotnické pomůcky, či peněžní hotovost do částky 1000 Kč. „I přesto ale existují soudní příkazy, které umožní prodej i zdánlivě nepostižitelných věcí.“ (NOVESKÝ, 2009, s. 410) Co se týká manželství, exekuce se vztahuje i na rodinu dlužníka. Vztahuje se tedy i na majetek ve společném jmění

manželů. „Řešení situace rozvodem není řešením, protože i po rozvodu si každý z manželů odnáší část závazků a dluhů, které je povinen vypořádat.“ (NOVESKÝ, 2009, s. 413)

6.3 Doporučení

Slabikář finanční gramotnosti uvádí stručné shrnutí, ze kterého vyplývají obecné závěry, jak se v situaci exekučního řízení chovat. (NOVESKÝ, 2009, s. 416)

- Pokud nastane situace, kdy se dostaneme do platební neschopnosti, a hrozí nám exekuce, je důležité situaci psychicky nepropadnout a neodporovat. V opačném případě si exekutor může dle zákona provedení exekuce přímo vynutit, takže boj proti exekučnímu nařízení postrádá jakýkoli smysl.
- Platí pravidlo písemných listin a dokumentů. Co je psáno, to je dáno. Je důležité shromažďovat veškeré potvrzení o vlastnictví, či nevlastnictví věcí, je potřeba postupovat stejně jako exekutor, tedy dle právních norem.
- Důležitá je hlavně komunikace mezi dlužníkem a exekutorem. Pokud zjistí dlužník, že na jeho majetek byla nařízena exekuce, je důležité se ihned spojit s exekutorem a pokusit se dohodnout na dalším postupu. Velká část exekutorů je ochotna a nakloněna komunikaci a vzájemné dohodě, díky čemuž se tak exekutor i dlužník vyhne emocionálním situacím při zabavování majetku a osobních, intimních věcí dlužníka.
- Nejlepší situací se jeví, půjčit si peníze od rodiny, či od známých a dluh zaplatit. Exekuce není levná záležitost a dlužníkovi částka naskakuje díky různým poplatkům za exekuční řízení.

Exekuce, exekutoři, soudy. Pojmy, které vyvolávají silně negativní emoce. Málokdo si dovede skutečně představit pocity lidí, kteří se do exekučního řízení dostávají. Myslím si, že už v této fázi, by měl být k dispozici sociální pracovník, který podpoří klienta hlavně psychicky a je schopen dodávat také určité informace, ohledně dané problematiky. Sociální pracovník by zde měl působit už jako prevence, aby člověk

neskončil v záchytné sociální síti státu, ale aby byl schopen se s problémy vypořádat a postavit se opět na vlastní nohy.

Pokud je člověk v tak tíživé finanční situaci, dluží více věřitelům a není schopen pohledávky splácet, je zde ještě „poslední“ možnost, kterou zákon nabízí – podání návrhu na zahájení insolvenčního řízení.

7 Insolvence a insolvenční řízení

Insolvence, úpadek, osobní bankrot jsou pojmy, které zná z doslechu už téměř každý z nás. A celá řada lidí zná tyhle pojmy z vlastní zkušenosti. Insolvenční zákon je poměrně nový zákon, který platí od 1. 1. 2008. Jedná se o zákon č.182/2006 Sb.⁷ Insolvenční zákon může být využit jako konečná stanice na cestě od finanční negramotnosti, přes předluženost, až k hrozící platební neschopnosti a exekucím. Zákon představuje novou šanci pro dlužníka a výhodnější řešení situace pro věřitele. Informace, které o insolvenčním zákonu, či osobním bankrotu máme, jsou informace především z médií. Jedná se pouze o obecné informace, které jsou mnohdy dosti zkreslené. Podat návrh na oddlužení není tak jednoduché řešení situace, jak se mnohým může zdát. Celý proces je podmíněn splněním několika podmínek a šanci podat návrh na oddlužení, nemá každý.

7.1 Základní pojmy

Insolvence, neboli oddlužení, nebo také osobní bankrot, je způsob řešení úpadku, kdy jsou dlužníkovi dluhy sjednoceny, věřitelé jsou do jisté míry uspokojeni a zbytek dluhů může být dlužníkovi odpuštěn.

„Úpadek můžeme definovat jako situaci, kdy má dlužník alespoň dva věřitele, (nikoli tedy dvě pohledávky u jednoho věřitele), dluhy jsou alespoň měsíc po splatnosti a je zjevné, že dlužník nebude schopen dluh uhradit.“ (NOVESKÝ, 2009, s. 416)

Insolvenční zákon tedy primárně umožňuje, aby se dlužník situaci úpadku vyvaroval. V případě, že se dlužník v úpadku již nachází, nabízí zákon možnost a řešení, jak danou situaci řešit. Pokud dlužník nevyužije zákona o oddlužení a celou situaci bude nadále řešit nesplácením dluhů, či splácením dluhů dluhy dalšími, hrozí sociální krize a propad do sociální sítě. Nemluvě o psychických problémech, které mohou člověka dostat až na samé dno. Insolvenční zákon je řešením pro „pocitivé“ dlužníky, tedy pro dlužníky, kteří jsou si své situace vědomi a jsou ochotni a připraveni, ji určitým zodpovědným způsobem řešit.

⁷ Insolvenční zákon o úpadku a způsobech jeho řešení
(<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/insolvencni/>)

7.2 Podmínky k podání žádosti o oddlužení

Možnost řešit situaci podáním návrhu na oddlužení nemají všichni dlužníci. Návrh mohou podat pouze zaměstnanci, není možné, aby návrh podali podnikatelé, kteří by tak řešili své neúspěšné podnikání. Návrh mohou podat také důchodci, tedy senioři, kteří jsou dle zákona již v důchodu. Další podmínkou je nutnost mít určitý příjem ze zaměstnání. Nezaměstnaný dlužník na právo návrhu na oddlužení nedosáhne. Celý proces oddlužení probíhá po dobu pěti let. Během pěti let, musí dlužník splatit 30 % svých závazků. A právě proto musí být i nadále výdělečně činný, aby bylo z čeho finance čerpat a strhávat. Také je důležité, kolik dlužník dluží a kolik má tedy měsíční příjem. Dluží-li částku milion korun, ale jeho měsíční příjem je nyní 8000 korun, na právo podat návrh na oddlužení také nedosáhne, pak by totiž nebyla splněna podmínka o uhrazení 30% během pěti let. Měsíční příjem musí být takový, aby i po odečtení částky životního minima⁸, byl plat dostatečně vysoký pro splácení určité částky dluhu. Kromě odečtení životního minima, ovlivňují výši platu další okolnosti. Například nezaopatřené dítě v rodině, či vyživovací povinnost vzhledem k manželce, či k manželovi. To znamená, že se k částce životního minima dále přidá částka potřebná k zajištění dítěte, či druhu/družky a teprve zbylá částka se posuzuje jako částka určená ke strhávání na splácení dluhu. Během své praxe v poradně při finanční tísní jsem zažila situaci, kdy klient chtěl podat žádost o oddlužení, ale výše jeho platu nedosahovala na určené podmínky. Proto zvolil jako řešení rozvod, potom se mu z platu neodečítala navíc vyživovací povinnost k manželce a svou měsíční částkou už dosáhl na splnění podmínky. Nechci v žádném případě tímhle příkladem nabádat k rozvodu, jako k určité možnosti, spíše chci jen ukázat na praxi ze života. Co se dále manželství týká, pokud chce jeden z manželů podat žádost o oddlužení, podmínkou je souhlas druhého z manželů. Shrnu tedy podmínky do několika konkrétních a stručných bodů:

- Právo má zaměstnanec, nikoli podnikatel
- Dostatečný měsíční příjem (pracovní poměr by měl trvat déle než 3 měsíce)
- Úhrada alespoň 30% závazků během 5 let
- V případě manželství souhlas manžela

⁸ Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb (www.mpsv.cz)

7.3 Žádost o oddlužení v praxi

Žádost o oddlužení musí být podána na speciálním formuláři, který je snadno dohledatelný na stránkách Ministerstva spravedlnosti. Žádost o oddlužení si může podat dlužník sám, nebo na dlužníka může návrh podat věřitel. V takovém případě soud kontaktuje dlužníka a ten musí do 30 dnů podat vyjádření, zda s návrhem souhlasí. Vzhledem k velkému množství právních a formálních informací je výhodnější, pokud dlužník využije nabídky některé z finančních poraden v České republice. V ČR se vyskytuje několik poraden, které jsou schopny při podání žádosti poskytnout odborné informace. Během své práce vycházím ze zkušeností, které jsem nasbírala na praxi, v Poradně při finanční tísní, o.p.s.⁹. Poradna má pobočky v několika městech, v Praze, v Ostravě, v Ústí nad Labem a nově je také k dispozici pojízdná poradna v Litvínově. Poradna také provozuje každé pondělí Zelenou linku¹⁰. Linka je bezplatná a slouží k poskytování informací k tématu zadluženost, exekuce a osobní bankrot.

Poradna se zaměřuje na prevenci při vzniku tíživé životní situace, poskytuje odborné rady a také pomoc při podání žádosti o oddlužení. Pracovníci poradny pomáhají klientům seřadit všechny potřebné podklady a dokumenty a vedou klienta celou cestou až k vyřízení žádosti. Jsou schopni vytvářet a podporovat komunikaci mezi dlužníky, věřiteli, soudy a soudními exekutory. Jak ale uvádí na svých webových stránkách, nejsou schopni přimět věřitele k odkladu, či ke snížení splátek. Poradna při finanční tísní, jako obecně prospěšná společnost, poskytuje oporu, rádce a učitele pro zodpovědné dlužníky, kteří jsou schopni a ochotni svoji situaci řešit. Nevyřizují problémy za své klienty, ale pouze formální dokumentaci a korigují klienta správným směrem. Do poradny je lepší se objednat na schůzku s pracovníkem poradny, ale není to nutnost. Klient může sám nejdříve poradnu navštívit, a pokud není žádný pracovník volný, domluví si termín dalšího setkání. Pracovník poradny vytváří mezi sebou a klientem důvěryhodný vztah a je potřeba, aby klient ze své tíživé situace nic nezamlčoval. Pracovník zjišťuje od klienta všechny dané fakta, dlužnou částku, příjem klienta, zaměstnání, situace bydlení, (vlastní byt, nebo pronájem), počet členů v domácnosti, majetek, který dlužník vlastní, zjišťuje veškeré informace, týkající se finanční stránky klienta. Po zjištění informací pracovník poradny navrhne postup

⁹ <http://www.financnitisen.cz/index.php>

¹⁰ Zelená linka, tel. 800 722 722, v provozu každé pracovní pondělí od 8.00-12.00 a od 13.00-17.30

možných řešení, často dochází k zahájení žádosti o oddlužení. Pracovník předá klientovi informace, které všechny dokumenty jsou potřeba setřídít, a rozběhne se řízení, které trvá tři až čtyři schůzky s klientem, dle toho, jak rychle je schopen dlužník potřebné materiály sehnat. Vyplněná žádost, která obsahuje veškeré potřebné potvrzení, je pak odevzdána, či odeslána na krajský soud. Dodání žádosti k soudu zařídí buď pracovník poradny, nebo dlužník sám, záleží na domluvě. Od podání návrhu na okresním soudu se do 120 minut objeví dlužník na stránkách v insolvenčním rejstříku, jehož správcem je Ministerstvo spravedlnosti. A tímhle okamžikem začíná insolvenční řízení. To znamená, že již začínají platit podmínky (NOVESKÝ, 2009, s. 417):

- Nelze provést exekuci na majetek dlužníka, ani pokračovat v již probíhající
- Věřitelé musí přihlásit své pohledávky u soudu do 30 dnů od zahájení insolvenčního řízení, pokud tak neučiní ve stanovené lhůtě, k jejich pohledávkám se dále nepřihlíží
- Úroky z prodlení a další příslušenství pohledávek již dále nenarůstají

Teprve nyní se začne soud zabývat tím, zda dlužník splňuje všechny podmínky a zda je plán na oddlužení reálný. Pozve na schůzku všechny věřitele a jedná se o možném způsobu oddlužení, který může být buď prodejem majetku, nebo splátkovým kalendářem na již zmiňovaných 5 let. Pokud se věřitelé nedostaví, rozhodne za ně soud. Pokud se tedy soud rozhodne pro splátkový kalendář, po dobu 5 let bude dlužník ze svého příjmu odevzdávat značnou část na uspokojení věřitelů. Aby dlužník neporušoval během splátkového kalendáře podmínky, je na něj dohlíženo stanoveným insolvenčním správcem. Pokud dosáhne dlužník cíle, tedy po dobu 5 let zodpovědně a řádně plnil své povinnosti, splácel své pohledávky, udržoval si pravidelný měsíční příjem a snažil se všemi způsoby závazky plnit, bývá osvobozen od dalšího plnění závazků a zbytek závazků a dluhů již spláčet nemusí. Po splnění době 5 let ještě nastupuje cca tříletý dohled soudu nad jednáním dlužníka. Ve výsledku však dostává dlužník šanci, začít znovu a lépe. Celý proces oddlužení je výhodný jak pro dlužníka, tak pro věřitele, který tak získá alespoň část dluhu.

Velmi poučnou a příkladnou knihou k tématu insolvence je kniha Už nikdy dlužníkem. Autorkou knihy je Lucie Vrbková, první dlužník v České republice, který využil insolvenčního zákona. Popisuje konkrétně na svých prožitých situacích, kam až

se člověk může při nezodpovědném chování ve finanční oblasti dostat a hlavně, jaká je možnost situaci řešit.

Na praxi v Poradně při finanční tísní, o.p.s. jsem strávila několik dnů. Poznala celou škálu klientů, kteří se ocitli ve finanční tísní z nejrůznějších důvodů. K dané problematice, která mne velmi zajímá, jsem přečetla odbornou literaturu, čerpala informace ze zákonů České republiky, ale nic z toho mi nedalo tolik, jako praxe v poradně a osobní životní příběhy konkrétních lidí. Tím více si uvědomuji, že prevence v téhle problematice, je více než potřebná. Výuka finanční gramotnosti, která je prevencí proti finančním problémům a umožňuje aktivní spoluúčast každého člověka na trhu s finančními produkty, je nesmírně důležitá a podle mě nutná od co možná nejmladšího věku každého člověka.

8 Kazuistika

Tříčlenná rodina žije v Plzeňském kraji. Otec Karel vyučený v oboru strojírenství a matka Jana, s dosaženým vzděláním maturity na gymnáziu, pracuje na obchodním oddělení v jedné kosmetické firmě. Mají sedmiletého syna Honzu. Žijí v třípokojovém bytě, ale už dlouho touží po rodinném domě. Karel se rozhodne podnikat ve svém oboru a na začátku se mu velmi daří. Rodina si vyřídí hypotéku a pořídí si vysněný dům. Po určité době začne Karel ztrácet klienty a zakázky a situace se začne měnit. Karel vezme svou rodinu na drahou dovolenou, aby si odpočinuly a věří, že situace se zlepší. Po návratu zjišťuje, že situace je naopak horší. Hypotéka se splácí už jen z výplaty Jany, která však onemocní a musí nastoupit do nemocnice na operační zákrok. Aby mohl Karel splácet hypotéku, využije půjčku od nebankovní instituce, s velmi nevýhodnými podmínkami. Karlova firma krachuje a Karel nezvládá situaci a nátlak na jeho osobu a propadá alkoholu. Nesplácením hypotéky přicházejí o dům. Velmi jim v celé situaci pomohli rodiče Jany. Jana se vrací z nemocnice k rodičům a Karel nastupuje na protialkoholní léčbu. Jana se synem Honzou a posléze i s Karlem obývají u rodičů jeden pokoj a situace je pro obě rodiny dlouhodobě neudržitelná. Jana si našla práci, ale výplata je využita převážně na splácení nevýhodné půjčky i s úroky. Karel nemůže sehnat po návratu z léčebny práci, a jak sám uvádí, pracovníci na úřadu mu nejsou schopni poskytnout rady ani informace, jak si v těžkých chvílích poradit a jak dále situaci řešit.

V rodině vidím několik zásadních chyb, ke kterým došlo. Lehkovážnost a neopatrnost při horšící se situaci v podnikání, namísto toho drahá dovolená. Dále nevýhodná půjčka od nebankovní instituce, namísto půjčky od rodiny, či známých. Rodina také neměla žádné finanční rezervy pro případ nečekaných výdajů, což mohly být peníze za dovolenou. Sám Karel navíc vidí velký problém v postoji, který zaujal úřad práce a není schopen mu nějakým způsobem vyjít více vstříc a pomoci mu více v hledání práce. Pokud mu nebude věnována větší péče, bohužel si myslím, že opět hrozí návrat k alkoholu, jako k řešení situace.

Jedná se však o případ, kdy oba manželé si situaci nyní uvědomují, ví, kde se stala chyba a jsou rozhodnuti na sobě a své situaci pracovat. Karel se sám však své závislosti bojí a nejhorší je, když člověk musí bojovat sám se sebou. Jedná se také o

případ, kdy zde působí jako důležitý faktor pomoci rodina. Ne každý má bohužel takové štěstí a může se v podobných případech na svou rodinu obrátit.

Celá problematická situace rodiny Kopeckých probíhá od roku 1999, cca tedy nějakých deset let a teprve nyní se dostala situace do „normálu“. Pokud se člověk dostane do finančních problémů, zadluženosti a začarovaného kruhu půjček a dluhů, jedná se o situaci dlouhodobou, situaci, která velmi negativně ovlivňuje člověka po všech stránkách. Jedná se o případ z praxe dosti běžný, ale narozdíl od některých případů, má tenhle relativně dobrý konec.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala finanční (ne)gramotností, jako příčinou zadluženosti, vedoucí k sociálnímu vylučování a sociální krizi. Cílem mé práce bylo dokázat a vysvětlit, že v případě finanční gramotnosti a finančních problémů, se nejedná pouze o záležitost z oblasti ekonomické. Neschopnost spravovat správně své vlastní finance, nezodpovědně se zadlužovat a neorientovat se na trhu finančních služeb, může vyústit v dlouhodobou situaci, kdy se řešení problémů člověka přesune do oblasti sociální a současně postihuje i psychiku člověka. Chtěla jsem především poukázat na propojenost daných oblastí v této problematice.

Začátek práce popisoval základní pojmy, příčiny a důsledky finanční negramotnosti. Další kapitoly se věnovaly problematice z pohledu ekonomie, sociologie a psychologie. Cíl, kterého jsem chtěla dosáhnout, jsem splnila dle svého očekávání. Problematika finanční gramotnosti je propojena s psychosociální oblastí, čehož si všimneme při pročitání jednotlivých kapitol. I v přesně vymezených kapitolách, jako je ekonomie, či sociologie, nelze nezmínit a nezasáhnout do problematiky i z pohledu psychologie a naopak. Tím jsem také chtěla objasnit důležitost znalosti celé problematiky finanční gramotnosti u sociálních pracovníků a jejich zapojení do připravovaných standardů a výuky finanční gramotnosti.

Poslední kapitoly popisují činnost exekutorů a možnost podání návrhu na oddlužení. Jedná se o shrnutí informací, které jsou v dnešní době bohužel spíše medializované a většinou tedy nepřesné a neúplné.

V krátké kazuistice, jsem popsala konkrétní a reálný příklad jedné zadlužené rodiny, ve které by větší zapojení sociálního pracovníka do problematiky, bylo určitě jen k užítku.

Sociální pracovník by mohl být v dané problematice velmi nápomocný, především co se týká prevence zadlužení a finančních problémů u klientů. Problémy s penězi má v dnešní společnosti čím dál více lidí a ze strany sociálních pracovníků a pracovníků v neziskových službách je důležitá informovanost o problematice. V případech, kdy se lidé do finančních problémů dostanou, je cílem sociálního pracovníka, aktivizovat klienta co nejrychleji zpět do běžného života a zabránit sociálnímu vyloučení. Současně je důležité poskytovat klientovi podporu psychickou a

dodat informace z oblasti sociální i právní. Již v současné době existují poradny, netržní organizace a terénní pracovníci, kteří jsou schopni podat klientům ve finanční tísní odbornou pomoc. Statistiky těchto organizací jejich význam a důležitost jenom potvrzují. Pokud se dostaneme do finančně tíživé situace, nepomůže nám pracovník banky, ani náš věřitel. Ale může nám pomoci sociální pracovník, kvalifikovaný v oblasti finanční negramotnosti.

Výuka finanční gramotnosti je podle mě v dnešní době naprosto nezbytná a myslím si, že zařazení výuky již do osnov na základních školách bude ku prospěchu každému člověku a tím i celé společnosti. „Neznalost totiž neomlouvá.“

Shrnutí

Finanční gramotnost

Financial literacy

Zuzana Stárková

Shrnutí

Ve své práci jsem se zabývala finanční (ne)gramotností. Zabývala jsem se příčinami finanční ngramotnosti a spojitostí, této zdánlivě pouze ekonomické problematiky, s oblastí psychosociální.

Celkově jsem se zaměřila především na důsledek finanční ngramotnosti, v dnešní době velmi aktuální, na zadlužení a předlužení českých občanů a rodin.

Cílem práce bylo poukázat na nebezpečí narůstajícího zadlužení obyvatel, které je hrozbou v oblasti nejen ekonomické, ale také v oblasti sociální a psychické.

Summary

In this Thesis I dealt with the problems of financial (il)literacy. I was interested in finding the causes of insufficient financial illiteracy and tried to find a connection of this economic problem with other psychosocial and social aspects.

I focused mainly on current consequences of insufficient financial knowledge and further on problems of indebtedness of Czech citizens and families.

Main objective of this thesis it to point out the danger of increasing indebtedness of citizens, which is a threat not only in the economic sphere, but also in the social and psychological area.

Literatura

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 352. ISBN 80-7367-002-x

NOVESKÝ, Ivan, et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 1. vydání. Praha: COFET, a.s., 2009. 448 s. ISBN 80-254-4207-4

SMRČKA, Luboš. *Osobní a rodinné finance*. 1. vydání. Praha: PROFESSIONAL PUBLISHING, 2007. 257 s. ISBN 978-80-86946-41-2

VRBKOVÁ, Lucie. *Už nikdy dlužníkem*. 3. vydání. Praha: COFET a.s., 2009. 97 s. ISBN 978-80-904396-0-3

BREČKA, Tibor A. *Psychologie katastrof*. 1. vydání. Praha: Triton, 2009. 106 s. ISBN 978-80-7387-330-1

EIS, Zdeněk. *Krize všedního dne*. 1. vydání. Praha: GRADA, 1994. 128 s. ISBN 80-85434-56-8

WAWROSZ, Petr. *Makroekonomie*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 2007. 212 s. ISBN 80-86754-80-2

Internetové zdroje

MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání*. (online). Praha: 2010 (cit. 2010-11-05).

Dostupné na: www.mfcr.cz

SMRČKA, Luboš. *Zadlužení rodin-klíčové téma současnosti*. *Ekonomika a management* (online), 2008, roč. 1, č. 1. 11 s. ISSN 1802-8470.

Dostupné na: www.ekonomikaamanagement.cz/cz/clanek-zadluzeni-rodin-klicove-tema-soucasnosti.html

Přílohy

Příloha 1 - Terminologický slovník

Věřitel:

Osoba, jež má právo na plnění určitého dluhu.

Dlužník:

Osoba, jež má povinnost dluh splnit.

Úrok:

Úplata za užívání půjčených peněz.

Úrok z prodlení:

Sankce za to, že dlužník neplní svoje dluhy včas.

Spotřebitelský úvěr:

Poskytnutí peněžních prostředků za úplatu podnikatelem fyzické osobě k soukromým účelům.

Smluvní pokuta:

Peněžitá částka, již musí dlužník platit pro případ, že se ocitne v prodlení se splácením dluhu.

Ručení:

Závazek třetí osoby, tzv. ručitele, která se zaváže, že uspokojí pohledávku věřitele, jestliže ji neuspokojí dlužník.

Zástavní právo:

Právo věřitele získat peněžní prostředky prodejem zastavené věci, nebude-li dluh splněn.

Příloha 2 - Seznam několika poraden, které jsou pro zadlužené občany v České republice k dispozici

Finanční gramotnost, o.p.s.

Vyšehradská 320/49

Praha 2

www.financnigramotnost.eu

tel: 724 890 988

Asociace občanských poraden

Jakubská 3

Praha 1

www.obcanskeporadny.cz

tel: 222 310 110

(pobočky po celé ČR)

Poradna při finanční tísni

Americká 22

Praha 2

(další pobočky Ostrava, Ústí nad Labem a Litvínov)

www.financnitisen.cz

tel: 222 922 240

Poradna pro pomoc s dluhy

Masarykovo nábřeží 246/12

Praha 1

www.nedluzim.cz

Tel: 774 776 277